

**DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA
WYKONANA NA ZLECENIE:
Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu**

**KAMIENICA
PRZY UL. ŻEGLARSKIEJ 8
w Toruniu
(dawny Pałac Dąbskich)**

BADANIA I PROGRAM KONSERWATORSKI

Autorzy opracowania:

Edgar Pill
Aleksandra Pill
Hanna Rumińska
Zbigniew Nawrocki
Agnieszka Fejzer
Ewelina Nawrocka

TORUŃ 2013

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	s. 3
2. Opis inwentaryzacyjny obiektu	s. 3
3. Historia budynku opracowana na podstawie kwerendy bibliograficznej i archiwalnej	s. 13
4. Rozwarstwienie historyczne	s. 24
5. Prace badawcze, ocena stanu zachowania oraz program prac konserwatorskich elewacji i piwnic	s. 34
6. Prace badawcze, ocena stanu zachowania oraz program prac konserwatorskich zabytkowego wystroju wnętrza pierwszej i drugiej kondygnacji	s. 54
7. Szacunkowa wycena prac konserwatorskich Pałacu Dąbskich	s. 93
8. Spis ilustracji archiwalnych	s. 96
9. Spis fotografii	s. 100
10. Dokumenty archiwalne i opracowania dotyczące obiektu	s. 106
11. Ilustracje archiwalne	
12. Dokumentacja fotograficzna	
13. Rzuty budynku z rozwarstwieniem historycznym	

1. Wstęp

Niniejsza dokumentacja powstała w związku ze zmianą użytkownika i planem nowej adaptacji budynku. Przedmiotem opracowania są aktualne badania konserwatorskie, architektoniczne i historyczne z analizą oraz dokumentacją rysunkową i fotograficzną, podsumowane wnioskami konserwatorskimi i programem prac konserwatorskich wraz z kosztorysem szacunkowym.

2. Opis inwentaryzacyjny obiektu

autor: mgr Ewelina Nawrocka

SYTUACJA

Budynek ulokowany jest w kwartale zabudowy Zespołu Staromiejskiego Torunia, ograniczonym ulicami Żeglarska, Bulwar Filadelfijski, Łazienna i św. Jana („Kwartał Świętojański”). Należy do zwartej zabudowy wsch. pierzei ul. Żeglarskiej, ustawiony jako czwarty od murów miejskich i naroża z Bulwarem Filadelfijskim. Od strony pn. przylega do kamienicy pod adresem ul. Żeglarska 10 (restauracja „Zajazd Staropolski”), a od strony przeciwnej połączony wspólnym murem z budynkiem przy ul. Żeglarskiej 6. Od strony tylnej – wsch., podwórze graniczy z posesjami przy ul. Łaziennej 5 i 7.

RZUT

Budynek frontowy zbudowany na rzucie trapezowym, o proporcjach zbliżonych do kwadratu. Wnętrze dwutraktowe. Główne wejście (portal), poprzedzone przedprożem ze schodami, umieszczone jest w części pd. elewacji frontowej. Na parterze wzdłuż boku pn. wytyczony jest przejazd na podwórze (pom. 1.8). Pośrodku długości przejazdu po stronie pd. znajduje się wejście do prostopadle biegnącego wewnętrznego korytarza (pom. 1.3), oddzielającego pomieszczenia traktu frontowego i tylnego. W trakcie frontowym znajdują się dwa pomieszczenia, jedno (pom. 1.1) dostępne bezpośrednio z zewnątrz (przez wejście główne w portalu), stanowi aktualnie hall z szatnią i dyżurką. Drugie pomieszczenie (pom. 1.2), dostępne z korytarza, posiada wewnątrz wzdłuż trzech ścian współczesną galerię ze schodami przy ścianie wsch.. W trakcie tylnym są trzy pomieszczenia skomunikowane z korytarzem 1.3: otwarta klatka schodowa w części pn.

(pom. 1.7), obok w części środkowej duża sala (1.5) i wzdłuż muru pd. korytarz (pom. 1.4) wydzielony w czasach współczesnych, prowadzący do oficyny. Schody głównej klatki schodowej komunikują wszystkie kondygnacje od parteru po 3 piętro. W tym pionie ulokowane są także schody do piwnicy, lecz z osobnym wejściem usytuowanym w przejeździe. W tyle przejazdu jest jeszcze jedno wejście do pomieszczenia ulokowanego pod schodami głównej klatki schodowej (pom. 1.6). Schody na strych umieszczone są w części środkowej 3 piętra, prostopadle do schodów głównej klatki schodowej. Na każdym piętrze klatki znajdują się dwa wejścia: jedno po stronie pd. prowadzące do sali traktu tylnego, drugie po stronie zach. prowadzi do wewnętrznego korytarza, z którego dalej wchodzi się do wnętrza. Na 1 piętrze część pd. traktu frontowego i tylnego zajmują dwie reprezentacyjne sale „balowo-koncertowe” (pom. 2.2, 2.3) podzielone ścianą międzytraktową z trzema arkadami. W części pn. traktu frontowego, za korytarzem (pom. 2.4) od strony zach. (frontowej) wydzielone jest małe pomieszczenie (pom. 2.5) ze schodami na emporę (pom. 2.6 - pierwotnie dla kapeli), która zajmuje przestrzeń nad korytarzem i schodami.

W piwnicy oba trakty mają wewnętrzne podziały, z murem wzdłużnym odpowiadającym przejazdowi na parterze oraz kolejnym murem wzdłużnym w szerokości klatki schodowej parteru. Trakt frontowy w części pd. posiada mur poprzeczny pod murem parteru wydzielającym wewnętrzny korytarz 1.3. W piwnicy mur ten oddziela pomieszczenie 0.1. od pomieszczeń w tyle traktu 0.2, 0.3 i 0.4. W części pn. traktu znajduje się wewnętrzny korytarz 0.5 i szereg pomieszczeń wzdłuż muru pn. (0.6, 0.7, 0.8, 0.9). W trakcie tylnym część pn. zajmuje sklepione pomieszczenie 0.10, obok po stronie pd. małe pomieszczenia 0.11 i 0.12 oraz w części zach. traktu schody do piwnicy prowadzące bezpośrednio do korytarza 0.5 i do pomieszczenia w części środkowej traktu tylnego 0.14. W części pd. traktu tylnego mieści się sklepiona piwnica 0.15, z której oprócz przejścia do oficyny znajduje się, w narożniku pn.-wsch. przejście do niewielkiego pomieszczenia 0.16.

Oficina przylega do części pd. elewacji tylnej pałacu, zbudowana na planie prostokąta z prostokątnym uskokiem od strony pn. (w części naziemnej) w miejscu styku z budynkiem frontowym, z którym jest skomunikowana na każdym poziomie. W części zach. ulokowano klatkę schodową, ze schodami ustawionymi prostopadle do muru pn. (podwórzowego). Na parterze klatki od strony pn. umieszczono drzwi na podwórze. Dodatkowo są jeszcze schody równoległe do muru pd. prowadzące z przejścia z budynku głównego, w związku z różnicą poziomów obu budynków. Wzdłuż muru pd.

oficyny wydzielony jest korytarz, a pozostałą część zajmuje szereg pomieszczeń z oknami wychodzącymi na podwórze. We wsch. części piwnicy znajdują się schody prowadzące do umieszczonego wyżej pomieszczenia z bramą podwórzową ulokowaną w elewacji pn..

BRYŁA

Budynek frontowy czworoboczny, podpiwniczony, 4-kondygnacyjny z poddaszem, kryty dachem czterospadowym (współczesnym) w układzie kalenicowym, z lukarnami od strony frontowej i tylnej, krytymi dachami dwuspadowymi w układzie szczytowym. Facjaty centralne od frontu i od podwórza posiadają ozdobną ścianę frontową o charakterze barokowym.

Oficina wieloboczna złożona z długiego czworobocznego skrzydła z prostokątnym cofnięciem od strony pn. części zach. stanowiącej łącznik z budynkiem głównym. Podpiwniczona, 2-kondygnacyjna z poddaszem użytkowym i dachem jednospadowym współczesnym z lukarnami krytymi dwuspadowo.

ELEWACJE

Elewacja frontowa:

o wystroju barokowym, w przeważającej części zrekonstruowanym w czasach współczesnych (sztukaterie od poziomu 2 piętra włącznie). W charakterze dekoracji można dopatrywać się wpływów włoskich.

Otwory rozmieszczone w układzie 5-osiowym.

Na parterze w osi pn. brama przejazdowa zamknięta półkoliście, wyżej prostokątne okno nadświetla. W osi drugiej od strony prawej, portal z głównym wejściem, poprzedzony przedprożem ze schodami. Portal i przedproże wykonane w I. 80 XX w. wg współczesnego projektu wykonanego na podstawie rysunku F. Steinera z 1740 r. (il. arch. 1). Przedproże posiada pełną masywną balustradę kamienną. Lico zewnętrzne balustrady rozczłonkowane pilastrami rozdzielającymi kwadratowe pola między nimi. Pilastry i płyciny zdobione ornamentem sztukatorskim.

Portal ujęty w parzyste pilastry z głowicami kompozytowymi. Półkolisty łuk portalu z klinem środkowym. Ornament w formie wici akantowej zdobi pachę i fryz belkowania. Na belkowaniu fronton zamknięty łukiem nadwieszonym, u dołu ujęty w łuk przerwany wklęsło wypukły, a wyżej w woluty. Pośrodku frontonu duży owalny kartusz z insygniami

biskupimi, ujęty w pilastry z ornamentem w formie zwisów roślinnych i rozet. Na gzymsie wieńczącym fronton, po bokach łuku nadwieszzonego, dwie płonące latarnie (znicze) w formie waz.

Strefa parteru boniowana (bonie wypukłe wykonane w XX w.), na cokole pokrytym tynkiem z rysunkiem będącym imitacją kamieni.

Okna od parteru do 2 piętra prostokątne, w profilowanych opaskach z uszakami.

Strefa podokienna 1 piętra podzielona płaskimi opaskami na pola zdobione na przemian girlandą i zwisem roślinnym (liście, rozety, żółędzie, szyszki itp.). Pod oknami 2 piętra rząd połączonych ze sobą dużych festonów owocowo-roślinnych (girlandy).

Między oknami obu pięter ozdobne potrójne ornamentalne zwisy z kwiatów, owoców, liści i szyszek, z kokardą w punkcie podwieszenia, przy czym zwisy boczne są wąskie i ułożone wzdłuż opasek okiennych.

Nad oknami 1 i 2 piętra nadokienniki w formie kompozycji antytetycznych (dwie skrzyżowane wiązki różeg oraz wici akantowe z elementem środkowym w formie szyszki, muszli (na 1 piętrze) oraz głowy putta, szyszki lub tarczy (na 2 piętrze).

Owalne okna 3 piętra w obramieniu utworzonym z dwóch skrzyżowanych wiązek różgowych. Między oknami zwisy roślinne j.w. oraz (dwa środkowe) odwrócone rogi obfitości. Wyżej pod gzymsem fryz akantowy i niska prosta attyka zdobiona niewielkimi prostokątnymi kroksztynami (lekko wysuniętymi przed lico), dekorowanymi od frontu ornamentem w formie rozety kwiatowej ujętej w liście.

Ściana frontowa środkowej facjaty z parą prostokątnych okien w opaskach z uszakami j.w., ujęta w pilastry o głowicach kompozytowych i woluty zdobione ornamentem z wijącej się girlandy owocowo-roślinnej. Na rozbudowanym gierowanym gzymsie po bokach dwie płonące latarnie (znicze) w formie waz, a pośrodku szczyt o obrysie wklęsło-wypukłym. Owalne pionowe okno szczytu z płaską opaską, otoczone symetrycznie dwiema girlandami roślinno-owocowymi. Całość wieńczy odcinkowy naczółek obramowany gzymsem, z latarnią na wierzchołku.

Po bokach dwie mniejsze lukarny z dwuspadowymi daszkami i drewnianym frontem.

Elewacja tylna budynku frontowego:

pokryta tynkiem szlachetnym.

Część pd. zasłonięta przylegającym skrzydłem oficyny. Pozostała część z otworami w układzie 4-osiowym. W prawej (pn.) osi na parterze brama zamknięta odcinkowo. Wszystkie okna prostokątne w gładkich opaskach z prostokątnymi uszakami. Na 1

piętrze w dwóch osiach pn. (prawych) długie okna klatki schodowej. W połaci dachu pośrodku facjata z prostokątnym oknem ujętym w parę pilastrów podpierających gzyms i w dwie woluty. Całość wieńczy obramowany profilowanym gzymsem naczółek, zamknięty łukiem nadwieszonym. Po bokach dwie mniejsze lukarny z daszkami dwuspadowymi i drewnianymi frontami.

Elewacja pn. oficyny:

pokryta tynkiem szlachetnym z wyeksponowanymi jasnym kolorem profilowanymi gzymsami i opaskami okiennymi. Gzyms przebiega na krawędzi cokołu, pod oknami 1 piętra i pod okapem. Prostokątne okna rozmieszczone w układzie 9-osiowym. W osi prawej (zach.) lico elewacji cofnięte, z drzwiami na podwórze u dołu, a wyżej oknem klatki schodowej. W osi lewej (wsch.) u dołu brama zamknięta odcinkowo. W połaci dachu lukarny z oknem zwieńczonym trójkątnym naczółkiem.

Elewacja wsch. oficyny:

tynkowana j.w., z prostokątnymi otworami rozmieszczonymi nieregularnie. Na parterze dwa okna przesunięte z osi w prawo, na 1 piętrze symetrycznie trzy blendy, na poddaszu dwa okna przesunięte z osi w lewo.

MATERIAŁY I KONSTRUKCJE

Fundamenty – kamienne, w oficynie prawdopodobnie ceglane.

Ściany – ceglane pełne (cegła pełna palona gotycka, nowożytna, XIX-wieczna i XX-wieczna, miejscami dziurawka i kratówka), na zaprawie wapiennej i wapienno-cementowej, w większości tynkowane, za wyjątkiem części ścian piwnicznych; sporadycznie elementy z bloków gazobetonowych (facjaty);

bonie fasady cementowe;

elementy sztukaterii fasady z zaprawy cementowo-wapiennej, mocowane do elewacji za pomocą stalowych kotewek, rzeźby figuralne i wazy - odlewany z żywicy epoksydowej.

Sklepienia – ceglane kolebkowe oraz odcinkowe (w piwnicy budynku głównego), odcinkowe (w piwnicy oficyny) i ceglane krzyżowe (w części pn.-wsch. parteru).

Stropy –

- w większości współczesne żelbetowe; w części piwnicy prawdopodobnie strop Kleina na dźwigarach stalowych; w piwnicy i na parterze budynku głównego do

współczesnych stropów podwieszone drewniane belki (w piwnicy wykonano imitację belek przez obudowę deskami belek stalowych), w tracie tylnym parteru odrestaurowane belki zabytkowe nowożytne (XVII w.?) profilowane, z częściowo odtworzoną polichromią, w trakcie frontowym belki z podobnym profilem, wykonane na wzór zabytkowych, między belkami w obu traktach deski współczesne w układzie nakładkowym (na wzór starych wsuwek);

- nad 1 piętrem strop o konstrukcji mieszanej drewnianej wsuwkowej (XIX w.), wzmocnionej blachownicami stalowymi - w części drewnianej jest stropem podwójnym, złożonym z belek połączonych obejmami i leżących jedna nad drugą; w trakcie frontowym drewniane belki stropowe podparte dwoma podciągami drewnianymi, a krótkie belki poprzeczne podwieszono dla uzyskania efektu stropu kasetonowego z podziałem na 9 pól, w stropie dwie warstwy wsuwek i dwie warstwy polepy, dla wzmocnienia podciągi drewniane podwieszono do konstrukcji stalowej w formie dwóch dźwigarów blachownicowych, żebra leżące pod stropem obudowane od zewnątrz i obłożone sztukaterią gipsową.

Więźba dachowa – współczesna (l. 80 XX w.) stalowa, w oficynie jednospadowa krokwiowa drewniano-żelbetowa.

Pokrycie dachowe – współczesna dachówka esówka.

Posadzki, podłogi – współczesne: kamienne (płyty marmurowe); parkiet taflowy (w salach reprezentacyjnych na 1 piętrze) oraz jodełkowy; lastryko oraz płytki ceramiczne.

Otwory wejściowe – prostokątne, sklepione odcinkowo i półkoliście.

Stolarka drzwiowa – drewniana oraz płytowa

drzwi frontowe: współczesne, stylizowane na barokowe, 1-skrzydłowe, drewniane (wzmocnione elementami metalowymi), ramowo-płycinowe, zdobione profilowanymi listwami, z przeszklonym nadświetlem;

brama frontowa: współczesna 2-skrzydłowa z furtą, deskowa (deski w układzie jodełkowym, nadświetle półkoliste przeszklone;

wrota wewnętrzne przejazdu - 2-skrzydłowe z furtą, deskowe (XIX w.) , od strony frontowej opierzone profilowanymi listwami w układzie rombowym, okucia oryginalne;

drzwi podwórzowe przejazdu – prawdopodobnie XIX w., przerabiane współcześnie, 2-skrzydłowe, ramowo-płycinowe, płyciny oprofilowane, w miejscu górnych płycin przeszklenie;

drzwi wewnętrzne budynku głównego :

- 2-skrzydłowe ramowo-płycinowe (XIX w. – zachowane na parterze, 1 i 2 piętrze), w płycinowych ościeżnicach, opaski ościeżnicy profilowane, na każdym skrzydle drzwiowym pionowy układ trzech płycin obramowanych profilowanymi listwami, z płyciną środkową prostokątną, ujętą w dwie małe kwadratowe, miejscami drzwi podwójne, klamki ornamentalne (współczesne), na 1 piętrze budynku frontowego na drzwiach widoczny mazerunek odtworzony podczas konserwacji w 1989 r., lico drzwi od strony sali frontowej malowane ze złoconiami na listwach, nad drzwiami w sali traktu tylnego profilowana supraporta w formie profilowanego gzymsu; drzwi z przejazdu do korytarza wewnętrznego z przeszklonym odcinkowym nadświetlem; podzielonym pionowymi szprosami na cztery kwatery;
- drzwi j.w. współczesne wykonane na wzór starych z wykorzystaniem oryginalnych okuć (na 3 piętrze);
- 1-skrzydłowe ramowo-płycinowe (kon. XIX w.), w górnej części przeszklone, osadzone w ramowo-płycinowej przeszklonej ścianie, z przeszklonym nadświetlem, u dołu na każdym skrzydle ścianki i drzwi prostokątna płycina obramowana profilowanymi listwami, przeszklone podzielone krzyżującymi się szprosami na większe środkowe i mniejsze brzegowe kwatery (umieszczone wtórnie na 1 piętrze w korytarzu wewnętrznym – pom. 2.4);
- 1-skrzydłowe ramowo-płycinowe (kon. XIX w.), w górnej części przeszklone, z przeszklonym nadświetlem, u dołu dwie prostokątne pionowe płyciny obramowane profilowanymi listwami, przeszklone podzielone krzyżującymi się szprosami na większe i mniejsze kwatery, opaska ościeżnicy profilowana (umieszczone wtórnie na 2 piętrze w korytarzu wewnętrznym);
- inne drzwi współczesne: ramowo-płycinowe, przeszklone, 2-skrzydłowe wahadłowe (hall parteru), oraz płytowe 1-skrzydłowe;

drzwi piwniczne: współczesne, 2-skrzydłowe i 1-skrzydłowe, deskowe, niektóre ze stylizowanymi okuciami pasowymi;

w oficynie: wszystkie drzwi współczesne ramowo-płycinowe (2-skrzydłowe w elewacji pn.) oraz 1-skrzydłowe płytowe.

Otwory okienne – prostokątne, sklepione odcinkowo oraz owalne.

Stolarka okienna –

współczesna drewniana, zespolona oraz podwójna skrzynkowa, w większości z profilowanym krzyżem o półwałkowym przekroju słupka, miejscami (oficyna) ze ślemieniem i profilowaną listwą przymykową

- od frontu okna zespolone dwudzielne, trzy- dwu- i jednopoziomowe, dębowe, z profilowanym krzyżem i słupkiem półwałkowym, szklenie zewnętrzne w ołowiu, wewnętrzne zwykłe, zamykane na zasuwnice wpuszczane czołowe z trzpieniem, klamki mosiężne, górne skrzydła na zamykacz dźwigniowy z dociskiem, okna owalne zamykane na zakrętki wpuszczane jednoramienne;
- od podwórza okna podwójne skrzynkowe oraz pojedyncze zespolone, dwudzielne dwupoziomowe, w klatce schodowej trzypoziomowe, w oficynie zespolone, także jednopoziomowe, ze szprosami.
- na parterze w pom. 1.2 przy dwóch oknach zachowane płycinowe ościeżnice (XIX w.) z wkomponowanymi okiennicami, opaska ościeżnicy profilowana.

Schody –

zewnętrzne: współczesne, wolne wypukłe prostokątne, dwubiegowe, masywne, obłożone płytami granitowymi, balustrada kamienna z piaskowca, pełna, wzmocniona ukrytymi słupkami stalowymi;

piwniczne: współczesne, masywne, wyłożone płytami kamiennymi, dwubiegowe z zakrętem, w kilku miejscach także kilkustopniowe biegi proste i z zakrętem, balustrady współczesne stalowe, poręcze drewniane;

w głównej klatce schodowej:

- do 1 piętra XIX-wieczne schody masywne (ceglane na dźwigarach stalowych) wyłożone współczesnymi płytami kamiennymi, dwubiegowe powrotne z podestem, od podestu półpiętra, oparta na murze parteru, balustrada masywna z uskokami i dwoma czworobocznymi filarami wykończonymi profilowanym gzymsem, lico filarów zdobione wgłębianą oprofilowaną płyciną;
- wyżej schody współczesne, żelbetowe, dwubiegowe łamane powrotne z podestem i czworoboczną próżnią, kryte płytami kamiennymi, balustrada metalowa ażurowa geometryczna, z elementami mosiężnymi jak gałki i przewiązki (brak części ozdobnych elementów), z poręczą drewnianą obłożoną od góry mosiężnym płaskownikiem;

na antresolę parteru: współczesne, drewniane, jednobiegowe z zakrętem i drewnianą balustradą tralkową;

na emporę 1 piętra: współczesne, kręcone spiralne, o konstrukcji stalowej z drewnianymi stopniami i balustradą tralkową;

schody na strych: współczesne stalowe, jednobiegowe proste;

w oficynie: współczesne żelbetowe, dwubiegowe powrotne z podestem, z balustradą stalową.

WNĘTRZE

Układ wnętrza w budynku frontowym pochodzi z XIX i XX w. z pozostałościami nowożytnymi – patrz: rozdział 4. Rozwarstwienie historyczne). Oficyna współczesna.

Na 1 piętrze budynku głównego dwie sale reprezentacyjne (balowo-koncertowe) połączone są ze sobą trzema arkadami umieszczonymi w ścianie międzytraktowej.

Obie sale posiadają bogaty *wystrój sztukatorski* z XIX w. eklektyczny klasycyzujący (elementy neoklasycystyczne dominują w sali traktu tylnego).

Sala frontowa 1 piętra (pom. 2.3)

posiada dekorację sztukatorską ścian i stropu.

Ściana pd. zdobiona rzędem trzech prostokątnych ekranów – gładkich pól w ornamentalnej profilowanej ramie z kartuszami w narożach. Rama pokryta kilkoma pasami ornamentu: kimationem, plecionką z rozetkami, kanelurami i astragalem. Kartusze z motywem wieńca laurowego w obramieniu rollwerkowym.

Ściana międzytraktowa po bokach posiada dwa podobne ekrany, a pośrodku trzy półkoliście sklepienie arkady, ujęte w cztery półkolumny przylegające do ściany, podpierające tzw. belkowanie w postaci prostego architravu (forma profilowanego gzymsu). Trzon każdej półkolumny w dolnej strefie gładki, wyżej, nad podwójną opaską, kanelowany. Kapitel koryncki akantowo-wolutowy. U podstawy łuku arkad profilowany gzyms. Pacha łuku dekorowana wicią akantową z kwiatami. Również opaska wzdłuż krawędzi arkady zdobiona wicią roślinną dochodzącą do środkowego zwornika z akantową wolutą. Podłucza arkad zdobione wgłębionymi kwadratowymi płycinami (malowanymi na niebiesko ze złożonymi krawędziami) z jasną rozetą pośrodku.

Ściana pn. sali posiada u dołu pośrodku wejście z 2 –skrzydłowymi drzwiami, a w górnej strefie balustradę empory dla orkiestry złożoną z trzech odcinków rozdzielonych słupami. Część środkowa wraz z wejściem u dołu ujęta w kanelowane pilastry z akantowo-wolutowymi kapitelami korynckimi. Po bokach wejścia w prostokątnych pionowych ramach ornament w formie stylizowanej wici roślinnej. Zwieńczenie drzwi stanowi

rozbudowany profilowany gzyms podstawy balustrady, występujący na każdym z trzech odcinków. Balustrada zbudowana z rzędu masywnych tralek ujętych w czworoboczne postumenty zdobione od strony sali pilastrami zakończonymi profilowanym gzymsem.

Konstrukcja stropu z otynkowanymi belkami podzieliła go na 9 kasetonów. Każde pole z rozetą żyrandola pośrodku, obramowane jest bogatym ornamentem sztukatorskim, złożonym z szeregu pasów. Wewnętrzna opaska z meandrem ujętym w złożone sznury perłowe, dalej boki kasetonu pokrywają połączone pasy: kimationu, żłobkowania z rozmieszczonym w odstępach pojedynczym motywem roślinnym w formie gałązki, wiązki różeg oplecionych złotymi krzyżującymi się wstęgami, plecionki z rozetami, znów kimationu i na krawędzi ornamentu sznurowego. Na skrzyżowaniach kwater kasetonów umieszczono wiszące stylizowane szyszki zdobione także ornamentem. Rozeta umieszczona pośrodku kasetonu obramowana fryzem kanelurowo listkowym, dalej idąc do wewnątrz wiązka różeg ze skrzyżowanymi przewiązkami, następnie roślinno abstrakcyjny ornament z rozetami i wokół środka liście akantu.

Strop obiega faseta zbudowana u dołu z pasa fryzu w formie wici roślinnej ujętej w opaskę sznurową i perełkową i wyżej fryz akantowy z rozetami ujęty w opaskę sznurową i kimation. W dwóch miejscach na stykach belek ze ścianą pd. znajdują się ornamentalne konsole zdobione akantem i wolutami. Na słupach rozdzielających balustradę empory ornament fasety wygierowany od strony sali tworzy rodzaj kapitela.

Sala tylna 1 piętra (pom. 2.2)

posiada ozdobny sztukatorski plafon z fasetą oraz dekoracyjną oprawę arkad w ścianie międzytraktowej. Arkady ujęte w półkolumny j.w. (od strony w sali 2.3.). Obramienie łuku arkady tworzy pas plecionki z rozetami. Pachy zdobione motywem wieńca laurowego przewiązanego wstęgą z kokardą. Pod stropem faseta z szerokim pasem kanelowanym, na który nałożone są girlandy kwiatowe połączone kokardą z rozetą, dolny brzeg ujęty w opaskę sznurową, od góry drobny pas perełkowy, dalej kimation i dwa różne fryzy roślinne z motywami wolutowymi, rozdzielone pasem astragalu, całość zakończona profilem z ornamentem sznurowym. Zewnętrzna profilowana opaska sufitu prostokątna, zdobiona kimationem i plecionką. Opaska wewnętrzna z wyciętymi łukowo narożnikami posiada pasy ornamentu sznurowego, kanelurowego, plecionkowego, astragalu, a wewnątrz fryz z pękami kwiatowo-owocowymi.

Rozeta na żyrandol posiada opaski z kimationem, plecionką, meandrem, ornamentem sznurowym oraz roślinno abstrakcyjnym ze stylizowanymi liśćmi. Rozeta otoczona jest

wieńcem utworzonym z festonów laurowych połączonych ze sobą rozetami ze zwisającymi wstęgami.

Na parterze

dekoracyjne stropy belkowe (podwieszone do współczesnych stropów masywnych), o belkach profilowanych, w trakcie tylnym zabytkowych (XVII w.?), a w trakcie frontowym współczesnych, wykonanych na wzór starych. W trakcie tylnym na trzech belkach widoczne resztki polichromii. Deski współczesne, ułożone nakładkowo, o krawędziach profilowanych (stare deski nie zachowały się).

W piwnicy

imitacja stropów belkowych podwieszonych do współczesnych stropów masywnych. Przy ścianach współczesne obudowy z desek dębowych i płyt wiórowych. Niektóre ściany z wyeksponowanym licem ceglanym opracowanym w czasach współczesnych.

WYPOSAŻENIE

Boazeria:

pokrywająca ściany głównej klatki schodowej od parteru do 1 piętra, XIX-wieczna, ramowo-płycinowa, z płycinami prostokątnymi oprofilowanymi, wykończona od góry profilowanym gzymsem, malowana farbą olejną.

3. Historia opracowana na podstawie kwerendy bibliograficznej i archiwalnej

autor: mgr Ewelina Nawrocka

Barokowy pałac przy ul. Żeglarskiej (dawny numer hip. 106¹) powstał w 1693 r. w wyniku przebudowy starszej kamienicy (nowożytniej przekształconej z pierwotnej gotyckiej) dla biskupa kujawskiego Stanisława Kazimierza Dąbskiego (pochodzącego ze starego szlacheckiego rodu kujawskiego) i określany był w dokumentach jako Bischofs Haus czyli Dom Biskupi. Autorstwo projektu przypisuje się jezuitce Stanisławowi

¹ Stare adresy i właściciele parceli od XIV w. w dokumentacji: K. Mikulski, Właściciele i funkcje działek w Kwartale Świętojańskim od końca XIV do pocz. XIX w., Blok T, Toruń 1998 r., Archiwum MKZ Toruń, sygn.: 1838;

Solskiemu, który miał również projektować pobliskie Kolegium Jezuickie.² Fasada otrzymała barokowy wystrój kilka lat później, w 1699. Biskup zmarł w 1700 r., tuż po przeniesieniu go na biskupstwo krakowskie, a Pałac pozostał w rękach rodziny przypuszczalnie służąc jako rezydencja urlopowo-wypoczynkowa na czas jarmarków i zimowego karnawału.

Prawdopodobnie w 1715 r. mieszkał tu przez kilka miesięcy Biskup Kujawski Stanisław Szembek, następca Dąbskiego.

W 1738 r. obiekt stał się własnością Stanisława Adama Grabowskiego biskupa chełmińskiego, a potem warmińskiego.

W 1760 r. odnotowany jest w dokumentach pobyt w Pałacu carskiego marszałka polnego hrabiego Bitturlina wraz z innymi dostojnikami wojskowymi, którzy gościli w mieście przejazdem.

W 1794 r. stan techniczny zabudowań (pałacu wraz z oficynami boczną i tylną) był zły, o czym świadczą dane ze Spisu Kominowego. Nieruchomość była wtedy własnością wojewody brzesko-kujawskiego Stanisława Dąbskiego,.

W 1800 r. obiekt kupił mieszczanin toruński i inspektor solny Mateusz Ave.³ W Pałacu urządzono gospodę pod nazwą „Hotel Gdański”.⁴ („Hotel de Danzig”). Na 1 piętrze reprezentacyjne sale przeznaczono na pomieszczenie Resursy Obywatelskiej („Zur Harmonie”) i miały być wykorzystywane na zebrania i bale.⁵ W 1815 r. pałac pełnił nadal funkcję obojętnej „Hotel Gdański”. W skład zabudowy wchodził wówczas 4-kondygnacyjny budynek frontowy, 2-kondygnacyjna oficyna boczna oraz dwie 1-kondygnacyjne szkieletowe stajnie. Więźby budynków były drewniane i dachy kryte dachówką. W Taksie Specjalnej z 1815 roku odnotowane są uszkodzenia murów przez ogień, w wyniku działań wojennych. Nie wiadomo dokładnie, kiedy usunięto przedproże, prawdopodobnie miało to miejsce na pocz. XIX w. (przed 1816 r.), gdyż na planie miasta z 1816 r. już nie występuje. Po 1822 r. natomiast zlikwidowano barokowy portal, przenosząc wejście frontowe w miejsce przejazdu (być może wtedy też wydzielono poprzeczny korytarz w tyle traktu frontowego. Zła sytuacja finansowa właściciela zmusiła go w 1824 r. do wystawienia nieruchomości na licytację. Nowym nabywcą stał się browarnik i słodownik toruński Fryderyk Choppe. Dotychczasowa funkcja została

²A. Warszycki, Pałac Biskupi przy ul. Żeglarskiej 8. Dokumentacja historyczno-architektoniczna, Toruń 1970 r., archiwum WKZ Toruń, sygn.: 1123;

³ A. Warszycki op. cit.;

⁴ A. Warszycki, op. cit., przypis 42;

⁵ A. Warszycki op. cit., s. 25 i przypis 43;

utrzymana, a w I. 30 XIX w. odbywały się tu także wybory radnych miejskich dla Starego Miasta.⁶

Przed 1831 r. usunięto facjatę poddasza, a obniżenie budynku nastąpiło dopiero później, w przedziale czasu 1831-61, gdy wraz ze zmianą barokowego dachu czterospadowego na dwuspadowy (jętkowo stolcowy z 3 poziomami słupów), z lukarnami jednospadowymi (il. arch. 5), usunięto jedną kondygnację. Wiazało się to zatem ze zmianą wyglądu elewacji, która m.in. straciła owalne okna poddasza. Ostatni poziom fasady tworzyły prostokątne okna 2 piętra.

Od 1843 r. właścicielem był karczmarz Gotfryd Reiman. W 1844 r. przeprowadził przebudowę budynku w ramach modernizacji i adaptacji dla Resursy⁷ Obywatelskiej. Przebudowa objęła fasadę i wnętrza budynku frontowego oraz oficynę. Prawdopodobnie jednak obecny wystrój sal 1 piętra powstał później (odpowiada bardziej eklektycznemu stylowi panującemu w 4 ćw. XIX w.). Być może też dopiero wraz z obecnym wystrojem ścianę międzytraktową przepruto trzema arkadami, przez co połączono dwa pomieszczenia dla uzyskania większej przestrzeni balowej. Jest prawdopodobne, że w I. 40 XIX w. powstała nowa klatka schodowa w miejscu obecnej, lecz jej przebudowa musiała mieć miejsce także pod koniec XIX w., o czym świadczy konstrukcja schodów na parterze, wygląd (już nie istniejących) schodów drewnianych powyżej 1 piętra oraz drewniana boazeria klatki (il. arch. 32-34).

W następnym 1845 roku właściciel dał ogłoszenie o wynajmie lokalu złożonego z 4 pokoi, 1 sypialni, jadalni, kuchni, 2 piwnic i strychu, a także stajni. Od 1846 r. do 1847 r. na parterze mieścił się sklep komisowo informacyjny kupca Zindlera handlującego tu zbożem, wyrobami żelaznymi i prowadzącego pośrednictwo posiadłości.⁸ W 1851 r. przeprowadzono przebudowę piwnicy oficyny oraz naprawę spichrza.

W 1870 r. obiekt stał się własnością Państwa Pruskiego i w 1871 r., w związku z przemianowaniem dotychczasowego Hotelu Gdańskiego na Kasyno Oficerskie, przeprowadzono tu kolejne prace adaptacyjne. Zarząd Królewskich Fortyfikacji podjął starania o podłączenie budynku do kanalizacji, co zrealizowano w 1873 r..

W 1886 r. wykonano projekt nowego odpornego na pociski dachu blaszanego w budynku głównym (il. arch. 6-7) opartego na nadbudowanej ścianie kolankowej. Dach wykonano z blachy stalowej ryglowanej, elementy łupiny połączono nitami. Przebudowa

⁶ A. Warszycki, op. cit., s. 26, przypis 48;

⁷ Resursa - dom zgromadzeń towarzyskich, klub z salą balową i balkonem dla orkiestry zamkniętym balustradą. Odbywały się tu także m. in. koncerty i przedstawienia;

⁸ A. Warszycki, op. cit., przypis 51;

dachu pociągnęła za sobą zmianę wyglądu elewacji frontowej. Nad oknami 2 piętra wykonano rząd owalnych spłaszczonych okien poddasza obramowanych profilowanymi opaskami tynkowymi. Wyżej był rozbudowany gzyms podparty ornamentálnymi konsolami, a całość wieńczyła attyka ze sterczynami w formie obelisków (il. arch. 16-17). Być może wtedy też okna 2 piętra otrzymały naczółki w formie łukowych gzymsów z kartuszem pośrodku. Także wówczas mogły być dodane inne elementy wystroju fasady (m. in. naczółki okien 1 piętra). Prawdopodobnie również wprowadzono nowe frontowe drzwi 2-skrzydłowe, ramowo-płycinowe z przeszkleniem zabezpieczonym kratą.

W 1886 r. wybudowano też sanitariaty w oficynie bocznej (il. arch. 8).

W 1888 r. przebudowano oficynę tylną (il. arch. 9).

W 1894 r. miał miejsce remont fasady.

Z 1904 r. pochodzi projekt przebudowy łącznika między budynkiem frontowym a oficyną (il. arch. 10).

W 1906 r. urządzono dodatkową piwnicę przeznaczoną na magazyn wina (il. arch. 11).

W 1907 r. wykonano projekt budowy windy (il. arch. 12).

Po 1 wojnie światowej w 1920 r. pałac stał się własnością Państwa Polskiego i został przejęty przez władze wojskowe. Umieszczono tu Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy ale z inicjatywy władz konserwatorskich wkrótce postanowiono urządzić tu Krajowe Muzeum Pomorskie.⁹ które wypożyczało sale pałacowe m.in. Towarzystwu Przyjaciół Sztuk Pięknych organizującemu tam wystawy. W okresie międzywojennym Pałac przy Żeglarskiej 8 prezentował prace znanych artystów jak Axentowicz, Weiss, Mehoffer, Kamocki, Filipkiewicz. Odbyla się tu też wystawa portretów Witkacego, która stała się niezwykle wyjątkowym wydarzeniem artystycznym i towarzyskim.

W 1921 r. w budynku wykonano prace malarskie i zdruńskie, a w 1922 r. prace stolarskie i odnowiono sale na 1 piętrze organizując tam wystawę sprzętów sztuki kościelnej. W 1923 r. usunięto z budynku dwa żyrandole na oświetlenie gazowe i wprowadzono oświetlenie elektryczne. Wraz z Muzeum w budynku przez jakiś czas mieściła się też siedziba Policji Państwowej. Wkrótce jednak obiekt znów zaczął pełnić funkcję Kasyna Wojskowego (1924 r.).

W 1929 r. budynek wpisano do rejestru zabytków. W l. 1929-1930 podczas prac restauratorskich fasady wykonano nowe sztukaterie (uzupełniając szereg ubytków – widoczne na il. arch. 17) w oparciu o rysunek F. Steinera z 1740 r. (il. arch. 1) .

⁹ A. Warszucki, op. cit., s.27;

Na parterze wykonano nowe boniowanie oraz dwa nowe okna (il. arch. 18). Wokół okien wykonano nowe opaski profilowane z uszakami, a na piętrach usunięto dotychczasowe gzymsowe naczółki okienne wprowadzając dzisiejsze formy ornamentalne. Wiązało się to także z usunięciem ciągłego gzymsu nad oknami 2 piętra. W związku ze zmianą boniowania usunięto dotychczasowy gzyms nad parterem zastępując go gładkim pasem. Zmieniono kształt okien poddasza dając im nową oprawę sztukatorską i wprowadzając w tej strefie ornament oraz usunięto konsole pod gzymsem wieńczącym. Usunięto także zewnętrzne okna umieszczone w licu elewacji.

W czasie wojny był to Dom Oficera – „Standort Offizier Heim”.

Prawdopodobnie na okres wojenny przypadły zmiany konstrukcyjne w stropach pięter (wprowadzono np. podwójne dźwigary blachownicowe w osiach filarów okiennych, między dźwigarami przekładki z blach, do których podwieszono drewniane podciągi stropu – zatem cały strop kasetonowy podwieszono do nowej konstrukcji stalowej całkowicie ukrytej w stropie, a stara stalowa konstrukcja wieszarowa stała się zbędna).

Po wojnie umieszczono tu siedzibę PCK, a w 1947 r. znów Kasyno Oficerskie oraz w 1951 r. Ligę Przyjaciół Żołnierza.

Od r. 1956 pałac wraz z oficyną użytkowany był przez Wydział Sztuk Pięknych UMK na pracownie malarskie i sale dydaktyczne. Rysunki rzutów budynku z 1953 r. (il. arch. 13-15) oraz inwentaryzacja z r. 1957¹⁰ i 1964¹¹ prezentują ówczesny układ wnętrza.

W 1967 r. rozebrano oficynę tylną.

Od ok. 1970 r. przygotowywano się do gruntownego remontu budynku i przebudowy na potrzeby użytkownika - Wydziału Sztuk Pięknych (Instytut Artystyczno-Pedagogiczny). Wykonano szereg badań technicznych i historycznych oraz prac projektowych dotyczących zarówno wyglądu zewnętrznego jak też wnętrza obiektu.

W ramach rozpoczętego w 1974 r. projektu adaptacji¹² budynku przewidywano dwie koncepcje uwzględniające rekonstrukcję barokowego wyglądu budynku (w oparciu o rysunek Steinera z r. 1740 (il. arch. 1) przedstawiający fasadę Pałacu). Jedna obejmowała dodanie attyki i facjaty w dachu oraz portalu na parterze, druga odtworzenie

¹⁰ Inwentaryzacja budynku UMK w Toruniu przy ul. Żeglarskiej 8, Opr.: P. Czubak, Toruń 1957 r., Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.4;

¹¹ Inwentaryzacja budynku WSP UMK, Toruń ul. Żeglarska 8, Opr.: H. Falkiewicz (Spółdzielnia Pracy Projektowo-Kosztorysowa „Projekt” w Toruniu), Toruń 1964 r., Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.14;

¹² Projekt techniczny, Toruń ul. Żeglarska 8, Pałac Biskupi - adaptacja. Detale 1:1 wystroju florystycznego elewacji, Opr.: P. Dąbrowski, PP PKZ Toruń Pracownia Projektów, Toruń 1974 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4232;

portalu i przedproża oraz podwyższenie budynku i nadbudowę górnej kondygnacji. Zaplanowano wówczas także obniżenie 2-piętrowej oficyny o jedną kondygnację. Podczas prac w 1974 r. odkryto gotycki portal, częściowo widoczny obecnie w wejściu głównym (fot. 55-60).

Prace remontowe prowadzone w l. 1975-1986 ostatecznie objęły przywrócenie dawnej bryły, z wymianą łukowego dachu na czterospadowy, rozbiórką stropu nad 2 piętrem i nadbudową jednej kondygnacji. Fasada otrzymała dawny barokowy wygląd z portalem, przedprożem i facjatą. Przeprowadzono też remont elewacji tylnej i przebudowano oficynę boczną.

Rekonstruuąc pierwotną wysokość barokowego budynku wraz z attyką i facjatą, rozebrano XIX-wieczne ściany poddasza i dach łupinowy z blachy falistej. Wykonano nowy dach czterospadowy, w dawnym - barokowym kształcie, kryty dachówką esówką (holenderką). Nową więźbę wykonano ze stali. Pozyskana dodatkowa kondygnacja miała być użytkowa, a poddasze nieużytkowe (dla uniknięcia dodatkowych obciążeń).

W związku z odkryciem w trakcie prac portalu gotyckiego zdecydowano się na takie wprowadzenie nowego portalu barokowego, które przez nieznaczne odsunięcie go od lica ku przodowi umożliwiło jednoczesną ekspozycję starszego otworu gotyckiego wraz z jego profilowanym rozglifieniem.¹³

Oprócz rekonstrukcji przedproża i portalu¹⁴, przebudowano istniejącą bramę przejazdową do wymiarów wg rysunków Steinera i dodano jej nadświetle (usunięto 2-skrzydłowe drzwi płycinowe z 4 ćw. XIX w.). Na fasadzie wykonano renowację sztukaterii (na 1 piętrze). W ramach rekonstrukcji zdecydowano się na skucie na 2 piętrze sztukaterii między oknami powstałych prawdopodobnie na pocz. XX w. „gdyż swoim charakterem nie odpowiadały partii oryginalnej”¹⁵ i wprowadzenie nowych ornamentalnych zwisów nawiązujących do 1 piętra. Nad oknami 2 piętra sztukaterie miały być zestawione, ale w rezultacie wszystkie elementy dekoracyjne od 2 piętra łącznie powstały nowe, część miała być wykonana w formie odlewów z zaprawy cementowo-wapiennej (głowice pilastrów, facjaty), a część na miejscu „od ręki”. Rzeźby figuralne i wazy zrobiono z żywicy epoksydowej. Na podstawie rysunku elewacji Steinera

¹³ Pałac Biskupi, Toruń, ul. Żeglarska 8. Wystrój elewacji. Rysunki robocze. Część II – portal, przedproże, Opr.: P. Dąbrowski, Toruń 1975 r., Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.21;

¹⁴ Projekt kamieniarki i stolarki portalu frontowego w dokumentacji: Pałac Biskupi, Toruń, ul. Żeglarska 8. Portal (kamieniarka i stolarka), Opr.: P. Dąbrowski, Toruń 1975 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4264;

¹⁵ Pałac Biskupi, Toruń, ul. Żeglarska 8. Wystrój elewacji. Rysunki robocze – detale. Część I – facjata frontowa i tylna, sztukaterie fasady oraz inne elementy, Opr.: P. Dąbrowski, Toruń 1975 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4279; Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.22;

odtworzono tynkowe dekoracje florystyczne na podwyższonych ścianach 3 piętra. Profile gzymsów oraz opasek okiennych i drzwiowych wykonano metodą ciągnioną w tynku cementowo-wapiennym. Wszystkie płaszczyzny gładkie i profile architektoniczne ciągnięte, miały zostać wykonane w tynku szlachetnym szlifowanym. W w/w dokumentacji znajdują się rysunki, przekrój detali (profilu), m in. w skali 1:1 (detal fryzu akantowego pod gzymsem, segmenty boczne, środkowe, płaskorzeźba florystyczna na słupku attyki, rzeźby figuralne po bokach attyki – alegoria malarstwa i architektury¹⁶, festony roślinne na wolutach facjaty frontowej, głowica kompozytowa (z liśćmi akantu) i baza pilastra facjaty, waza facjaty, rzygacz z podpórkami metalowy kuty ozdobny).

Wśród wielu projektów dotyczących remontu elewacji, oprócz detalu na piętrach, występują szczegółowe rysunki detalu kamiennego portalu (płyta z kartuszem, płyta łuku koszowego z akantem, głowica kompozytowa, woluta, waza i płaskorzeźby florystyczne, w tym fryz), przedproża (rzuty, widoki ogólne, przekroje, posadzka, schody, balustrada), stolarek (m. in. głównych drzwi frontowych i wrót z furtką), kraty nad drzwiami w łuku koszowym, kraty studzienek piwnicznych i in.. Przed wykonaniem detali w kamieniu należało wykonać model gipsowy.¹⁷

W dokumentacji dot. portalu¹⁸ jest widok, a także rysunek konstrukcyjny portalu (proj. St. Miklaszewski), jak również projekt facjaty tylnej i antresoli w pomieszczeniu biblioteki na parterze (proj. E. Wiślińska – Olszewska).

Elewację tylną i elewację oficyny pokryto tynkiem szlachetnym.

Ekspertyza stanu technicznego stropów wykonana w 1964¹⁹ i 1974 r.²⁰ wykazała: w piwnicy budynku głównego ugięcia i duży stopień zniszczenia stropów belkowych przez kołatka, dość dobry stan stropu deskowego, spróchniałą deskową podsufitkę zniszczoną przez kołatka w stropie drewniano-ceramicznym, bardzo dobry stan sklepienia ceglanego w części przejazdu, dość dobry stan pozostałych sklepień budynku lecz z zawilgoceniami, także dość dobry stan stropu Kleina. Wyżej stwierdzono osłabienie stropów międzypiętrowych pomimo wtórnych wzmocnień. Drewniany strop belkowy nad parterem posiadał belki o przekroju 20x28 cm i był wypełniony bardzo grubą warstwą

¹⁶ Projekt - art. plastyk Michał Rosa;

¹⁷ Pałac Biskupi, Toruń, ul. Żeglarska 8. Portal (kamieniarka i stolarka), Opr.: P. Dąbrowski, J. Westphal, Toruń 1975 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4264, 4265;

¹⁸ Pałac Biskupi, Toruń, ul. Żeglarska 8. Portal (kamieniarka i stolarka), Opr.: P. Dąbrowski, J. Westphal, Toruń 1975 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4264, 4265;

¹⁹ Ekspertyza konstrukcyjna budynku Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu przy ul. Żeglarskiej 8, Opr.: inż. R. Łobożewicz (Spółdzielnia Pracy Projektowo-Kosztorysowa „Projekt” w Toruniu), Toruń 1964 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4266; Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.13;

²⁰ Pałac Biskupów Kujawskich, Toruń, ul. Żeglarska 8. Rozpoznanie stanu technicznego, Opr.: St. Miklaszewski, PP PKZ Toruń - Pracownia Projektów, Toruń 1974 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4271;

polepy²¹. Stan techniczny stropów na 1 piętrze oceniono jako dobry²². Posiadały konstrukcję mieszaną, drewnianą wsuwkową wzmocnioną blachownicami. Strop w części drewnianej podwójny, złożony z belek połączonych obejmami i leżących jedna nad drugą. W stropie sali traktu frontowego drewniane belki stropowe o wymiarach 21x32 cm podparte były dwoma podciągami drewnianymi (podwieszonych w środku długości za pomocą kotew przechodzących przez 2 piętro do konstrukcji wieszarowej drewnianej umieszczonej na strychu (podobnie podwieszony był strop 2 piętra drewniany belkowy z wsuwką i polepą, wieszarowy oparty o konstrukcję dwuwieszarową „w przedłużeniu której leżą nadciąg”). W stropie były dwie warstwy wsuwek (o grubości 4,5 cm i 3 cm) i dwie polepy (gruzowo gliniana i gliniana z trocinową). Dwie krótkie belki poprzeczne podwieszono dla uzyskania efektu stropu kasetonowego z podziałem na 9 pól. Z powodu dużych ugięć stropów 1 i 2 piętra była wprowadzona pomiędzy belkami stropowymi konstrukcja stalowa w formie dwóch dźwigarów blachownicowych, do której podwieszono podciąg drewniany.

Wg początkowej ekspertyzy St. Miklaszewskiego²³ strop nad traktem tylnym 1 piętra był trudny do rozpoznania ze względu na krzyżowo ułożone dwie warstwy podłogi utrudniające wgląd do środka. Ustalono wymiar belek 20x28 cm, ułożonych w odstępach ok. 1 m, z prawdopodobnymi elementami stalowymi.

Wytyczne konstruktorskie z 1974 r.²⁴ sugerowały wprowadzenie masywnych stropów w miejscu drewnianych w piwnicy i na parterze, z podwieszeniem starych elementów drewnianych, a na 2 i 3 piętrze wykonanie stropów WPS.

Podczas remontu wymieniono stropy nad 2 piętrem i parterem, częściowo nad piwnicami oraz wieszary drewniano-stalowe, a wprowadzono nowe stropy WPS (żelbetowe) na dźwigarach stalowych. W piwnicy i na parterze do masywnego stropu podwieszono stropy belkowe (w części piwnicy zostawiono sklepienie odcinkowe i strop Kleina). Na parterze belki osadzone w gniazdach ściennych przymocowano do płyt WPS, a w wrębach umieszczono wsuwki sosnowe o grub. 2,5 cm. W piwnicy belki stalowe obudowano deskami sosnowymi imitującymi belki.

²¹ Pałac Biskupi. Założenia techniczno-ekonomiczne robót budowlano konserwatorskich, Opr.: P. Dąbrowski, Toruń 1974 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4273; Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.5;

²² Pałac Biskupów Kujawskich, Toruń, ul. Żeglarska 8. Rozpoznanie stanu technicznego, Opr.: St. Miklaszewski, PP PKZ Toruń - Pracownia Projektów, Toruń 1974 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4271, s. 15;

²³ Pałac Biskupów Kujawskich, Toruń, ul. Żeglarska 8. Rozpoznanie stanu technicznego, Opr.: St. Miklaszewski, PP PKZ Toruń - Pracownia Projektów, Toruń 1974 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4271, s. 8;

²⁴ Pałac Biskupów Kujawskich, Toruń, ul. Żeglarska 8. Rozpoznanie stanu technicznego, Opr.: St. Miklaszewski, PP PKZ Toruń - Pracownia Projektów, Toruń 1974 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4271, s. 18;

Nad 3 piętrem w trakcie frontowym wykonano podciągi stalowe ażurowe wypełnione w środku betonem zbrojonym, a do nich za pomocą wieszaków ukrytych w ścianie działowej podwieszono stalowe podciągi 2 piętra. Podciągi stalowe umieszczono też w trakcie tylnym 3 piętra i na 2 piętrze.

Dla odciążenia arkad na parterze zaprojektowano podciąg żelbetowy ukryty w ścianie środkowej na 3 piętrze. Pod nową ścianą w parterze dzielącą salę traktu tylnego od korytarza prowadzącego do oficyny wprowadzono także podciąg żelbetowy.

Główna klatka schodowa od parteru do 1 piętra pozostała bez zmian, wyżej z 1 na 3 piętro powstała nowa żelbetowa, wylewana z betonu, a na poddasze nowe schody stalowe drabiniaste. Na 1 piętrze wykonano schody na antresolę spiralne, stalowe w obudowie drewnianej.²⁵ Nowe schody do piwnicy wylano z betonu.

Nowe ściany zewnętrzne wykonano z cegły ceramicznej pełnej, ściany boczne wybudówek facjaty frontowej i tylnej z bloków gazobetonowych. Gzymsy ceglane, uzbrojono wspornikowo na zaprawie cementowej. Nowe ściany wewnętrzne zbudowano częściowo z cegły dziurawki i kratówki (na zaprawie Rz 15), częściowo drewniane (na 2 i 3 piętrze w trakcie frontowym ścianki wylewane z płyt wiórowo – cementowych wbudowanych w szkielet drewniany z łąt, przy większych rozpiętościach wzmocniony słupkami stalowymi, na zewnątrz siatka Rabitza, obrzucona warstwą zaprawy cementowej i otynkowana).

Prace rozbiórkowe objęły m.in. posadzki: ceglana, cementową, terrakotową, lastrykową, sztuczną (gumolit), w piwnicy płyty kamienne i bruk, podłogi drewniane, parkiet. Nowe posadzki wykonano z płyt marmurowych (hall główny, korytarze parteru, przejazd i pomieszczenia główne klubu studenckiego), lastryka (klatki schodowe, korytarze oficyny), parkietu taflowego (sale 1 piętra pałacu), parkietu zwykłego (sale w parterze i pomieszczenia dla profesorów i asystentów), PCW (pozostałe pomieszczenia dydaktyczne i pracownie asystentów).

W piwnicy, oprócz nowych schodów i posadzek, wykonano pogłębienie, a ponadto obudowy kanału i siedziska, ścianę ryglową z boazerią i siedziskami, drzwi ryglowe, rampę oświetleniową, drzwi stylizowane z okuciami, obudowę rur i kanału jako siedzisko, boazerię z gzymsem stylizowanym, ścianę działową z cegły „gotyckiej”, spoinowanie ścian i sklepienia.

²⁵ Projekt szczegółowy schodów z balustradą - Projekt wnętrz Pałacu Biskupiego, ul. Żeglarska 8 w Toruniu (detale – piwnica, 1 piętro), Opr.: E. Wiślińska-Olszewska, Toruń 1974 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4269, 4270;

W ramach remontu zamurowano niektóre otwory i przekuto nowe²⁶. Zaprojektowano też usunięcie drewnianych ościeżnic i podokienników. Okna i drzwi otrzymały nadproża stalowe, a niektóre ceglane odcinkowe. Wprowadzono nowe stolarki zespolone dwudzielne, szklone szkłem antycznym w oprawach ołowianych, zespolone dwudzielne i jednodzielne ze szczelinami krzyżowymi, skrzynkowe dwudzielne ze szczelinami poziomymi.²⁷ Wykonano nowe parapety dębowe.

Część zabytkowej stolarki drzwiowej pozostawiono na swoim miejscu lub do wtórnego wykorzystania, także w nowych otworach.

Wykonano kilkoro nowych drzwi deskowych, niektóre nowe drzwi np. płycinowe, klepkowe, płycinowe z nadświetlem.

W ramach remontu wykonano współczesne drewniane boazerie (w hallu i korytarzach), pochwyt i stopnice klatki schodowej parteru, drzwi wewnętrzne przedsionka i hallu.

W 1983 r. zbudowano antresolę w bibliotece na parterze. Z tego roku i z 1984 pochodzą różne projekty wnętrz²⁸ (m in. hall, meble (dębowe lub z płyt wiórowych okleinowane dębiną bejcowane na średni orzech), sufit podwieszony z rampą oświetleniową na parterze, wiatrołap w hallu, obudowy grzejników, w piwnicy okienko podawcze z półką, także projekt okiennic na parterze oficyny²⁹, aranżacje parteru oficyny, antresola, balkony, drzwi 2-skrzydłowe skrzynkowe z półką i oknem półkolistym na 1 piętrze oraz ściana wielodziałowa szklona z drzwiami i nadświetlem.

Podczas prac miało miejsce też rozebranie pieców licowanych kaflami.

W ramach przebudowy starej oficyny 3-kondygnacyjnej podpiwniczonej z dachem krytym papą na deskowaniu rozebrano: drewniany dach pulpitowy, ściany poddasza, stropy drewniane od piwnicy po 2 piętro, ściany 2 piętra, klatkę schodową, łącznik między oficyną i pałacem, ściany działowe wszystkich kondygnacji, ściany narożnika pn.-zach. do wys. ścian piwnic w miejscu nowej klatki schodowej i węzłów sanitarnych, klatkę schodową. Wykonano nowy dach pulpitowy częściowo żelbetowy, częściowo drewniany, z pokryciem jak na frontowym, wszystkie stropy nowe (na poddaszu z płyty żelbetowej, pozostałe WPS na dźwigarach stalowych), klatkę schodową żelbetową

²⁶ Dawny Pałac Biskupi – przebudowa dla Wydziału Sztuk Pięknych Instytutu Artystyczno – Pedagogicznego, Toruń ul. Żeglarska 8. Kosztorys szczegółowy przeceniony na wykonanie robót budowlano-konserwatorskich, Opr.: J. Czapliński, Toruń 1976 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4234, 4235;

²⁷ Projekt techniczny, Toruń ul. Żeglarska 8, Pałac Biskupi - adaptacja. (opisy, rzuty, przekroje, elewacje, typy nowej stolarki), Opr.: P. Dąbrowski, PP PKZ Toruń Pracownia Projektów, Toruń 1974 r., Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.19

²⁸ Projekty wnętrz Pałacu Biskupiego w Toruniu ul. Żeglarska 8, E. Wiślińska-Olszewska, Pracownia Sztuk Plastycznych P. P. Oddział w Toruniu, Toruń 1982-1986 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4286;

²⁹ Projekt wnętrz Pałacu Biskupiego w Toruniu przy ul. Żeglarskiej 8, E. Wiślińska-Olszewska, Pracownia Sztuk Plastycznych P. P. Oddział w Toruniu, Toruń 1983 r., Archiwum NID Toruń, sygn.: 4255;

wylewaną z betonu, nadproża okienne i drzwiowe stalowe, ściany zewnętrzne i wewnętrzne z cegły pełnej, w wybudówkach poddasza żelbetowe, działowe z cegły dziurawki i kratówki. Schody obłożono lastrykiem szlifowanym z balustradą stalową i pochwytym winidurkowym.

W l. 1985-87 wykonano konserwację wystroju sztukatorskiego na 1 piętrze.³⁰ Strop był w znacznym stopniu zniszczony w wyniku zawilgoceń. Dekoracje pokryte wieloma warstwami farb posiadały liczne pęknięcia, ubytki, zacieki i zbutwienia. Miejscami odkryto ślady pierwotnej polichromii i złocień. W niektórych partiach na ścianach były duże ubytki tynku. W ramach prac zdemonstrowano sztukaterie stropu, oczyszczono chemicznie i mechanicznie sztukaterie na ścianach i kolumnach oraz uzupełniono ubytki zaprawą wapienno-gipsową, wykonano odlewy elementów stropu w technice sztukatorsko-modelarskiej, wymieniono podsufitkę i wykonano nowe tynki na stropie, zamontowano nowe odlewy na zaprawie gipsowej i odczyszczono stare elementy zachowane w charakterze świadka, uzupełniono dolny fryz metodą narzutową w zaprawie wapienno-gipsowej. Konserwacja nie objęła przywrócenia pierwotnej kolorystyki ze złoceniami, stąd dekoracje pozostały w „stanie czystym”. W opracowaniu zawarto także dokumentację rysunkową i fotograficzną prezentującą przebieg prac.

W 1989 r. wykonano opracowanie malarskie w/w wnętrz i dekoracji sztukatorskich „nawiązując do pierwotnej kolorystyki” oraz naprawę i konserwację stolarek drzwiowych.³¹ Nowe kolory ustalono na podstawie wyników prac odkrywkowych z 1977 r. uzupełnionych w 1988 r. badaniami tynków i sztukaterii. Na niektórych elementach (filary, półkolumny, pilastry, pachy arkad) odnaleziono tylko późniejsze nawarstwienia, na których oparto ostateczną decyzję, biorąc pod uwagę najstarszą warstwę farby. Podczas prac przywrócono na ścianach pierwotny róż pompejański, zielony, piaskowy oraz złocenia, a na stropie kolory biały, piaskowy i złocenia. Przedmiotem konserwacji stolarki było 5 par drzwi wraz ze szpaletami z czterech otworów drzwiowych 1 piętra. Efektem było przywrócenie mazerunku i w jednym przypadku (lico pd. drzwi pod emporą) pomalowanie w kolorze kremowym ze złożonymi opaskami nawiązującym do sztukatorskiego wystroju sali (na tej stronie drzwi stwierdzono pierwotną kolorystykę „szaro-beżową”, a następnie warstwy kolorów „jasno kremowych, ugrowych i zielonych ze złożonymi wałkami”).

³⁰ Wystrój sztukatorski dawnego refektarza Pałacu Biskupiego w Toruniu przy ul. Żeglarskiej 8, opr.: M. Sikorski - PP PKZ O. Wrocław, Wrocław 1987, Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.25;

³¹ Kolorystyka dekoracji sztukatorskich dwóch reprezentacyjnych wnętrz II kondygnacji d. pałacu Biskupiego w Toruniu. Dokumentacja konserwatorska, PP PKZ O. w Toruniu PKDS, Toruń 1989 r., Archiwum MKZ Toruń, sygn.: 2462;

W I. 1987-88 miała miejsce konserwacja belek stropowych z traktu tylnego parteru.³² zdemonstrowanych wcześniej podczas trwającego remontu. W trakcie badań na trzech belkach odkryto resztki polichromii, którą wydatowano na 1 ćw. XVII w.. Malowany ornament zrekonstruowano na kilku krótkich odcinkach.

W 1989 r. wykonano projekt zagospodarowania dziedziny i budowy budynku tylnego.³³

4. Rozwarstwienie historyczne

autor: mgr Zbigniew Nawrocki

GOTYK 1

W piwnicy szczególnie wyróżniają się mury o grubości od 1,0 do 1,2 m. Są to: mur frontowy [pom. 0.1, ściana a = [0.1a]], mur międzytraktowy [0.1d], w trakcie frontowym mur przepruty arkadami [0.5e], mur tylny budynku w szerokości traktu tylnego z pomieszczeniem południowym [0.14] i środkowym [0.15] oraz w trakcie tylnym mur szeroki 1,1 m [0.14b] wydzielający część północną z blokiem muru o łącznej szerokości szerokości 4 m mieszczącym schody [0.11], komórki [0.12] i przejście [0.11]. Mury te należą do budynku dwutraktowego, z traktem frontowym szerokim 13,5 m i traktem tylnym węższym od frontowego o 2,5 m.

Mur południowy w trakcie frontowym [0.1b] jest wysunięty ok. 30 cm przed mur w trakcie tylnym [0.15b] (wg A. Warszyckiego mur w trakcie tylnym dobudowany jest na styk do muru międzytraktowego). Miejsce styku muru północnego z międzytraktowym jest przemurowane, nie wiadomo jaka była między nimi relacja. Format cegieł w trakcie frontowym wynosi 26-27 x 8 x 12 cm w trakcie tylnym 28-30 x 8-8,5 x 12 cm. Dwa otwory drzwiowe w murze między traktem frontowym i tylnym [0.14d, 0.15g] pochodzą z XIX w. - nie wiadomo, czy w tym murze był otwór drzwiowy pochodzący z czasu jego budowy. Powyższe sugeruje, że trakt tylny został dobudowany do wcześniej zbudowanego traktu frontowego.

³² Osiem belek profilowanych stropu (trakt tylny parteru) z Pałacu Biskupiego w Toruniu przy ul. Żeglarskiej 8. Dokumentacja konserwatorska, wyk. PP PKZ o. Toruń, Toruń 1988 r., Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.23;

³³ Zagospodarowanie dziedziny i budynek gospodarczy, Toruń ul. Żeglarska 8, Projekt techniczny, Opr.: J. Górczyński, P. Dąbrowski (Pracownia Projektowa Prz. Bad. i Kons. Zab. „Renbud”), Toruń 1989 r., Zasoby Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, sygn.: 55.10;

W trakcie frontowym gotycki mur północny o grubości 0,55 m [06a - 09a] przylega do wcześniej zbudowanego gotyckiego muru sąsiedniego budynku nr 10. Część północna

piwnicy, szeroka 2.0 m wydzielona jest murem przeprutym arkadami, grubym ok. 1,0 m [05e]. Przypuszczam, że mur przepruty arkadami pierwotnie był murem litym, jego fragmenty pierwotne zachowane są w części wschodniej przy dzisiejszych schodach prowadzących na parter [05f]. Istniejące obecnie arkady zostały wprowadzone w mur boczny (szczytowy) kamienicy o murach grubości 1.0 – 1.2 m. Między pierwszym budynkiem nr 8 a sąsiednim o numerze 10, była szeroka 2,5 m. przerwa [06 - 08]. Mogła w tym miejscu być uliczka albo dojazd na działkę. Istnienie uliczki sugerują także okna znajdujące się na pierwszym i drugim piętrze budynku nr 10 na fragmencie wysuniętym przed mur tylny budynku nr 8.

Mur frontowy w części od jego krawędzi południowej do muru przeprutego arkadami, mur boczny południowy na odcinku od muru frontowego do międzytraktowego, mur międzytraktowy i mur teraz przepruty arkadami, wyznaczają rzut budynku pierwotnego. Ślad na murze zachodnim – frontowym [0.1e], wskazuje, że jego wnętrze podzielone było na część większą północną i mniejszą południową, że piwnica miała przynajmniej jedno okno [0.1g], że w miejscu wnęki dzisiejszego okna [0.5h] było wyjście na ulicę (szyja piwniczna).

Gotyk 2

Budynek, po którym zachowane są wyżej omówione mury piwniczne i możliwe, że także stojące na nich tej samej grubości mury parteru i piętra, został przedłużony w stronę północną o szerokość tamtejszej uliczki [0.6 – 0.9]. Z tego czasu pochodzi boczny mur północny [0.6a - 0.9a]. Jego szerokość jest równa szerokości podstawy fragmentów szczytów zachowanych na poziomie drugiego i trzeciego piętra muru bocznego południowego i pochodzącego z czasu przedłużenia budynku muru północnego budynku. Przed przebudową budynku do stanu dzisiejszego i otynkowaniu murów, w jego murach południowym i północnym (szczytowych) widoczne były środkowe części szczytu uskokowego z fragmentami nadbudowanego na nim szczytu trójkątnego (patrz A. Warszycki, op. cit.). Zachowana część środkowa szczytu uskokowego pierwotnie mogła być wyższa. W murze wschodnim budynku w szerokości klatki schodowej, na wysokości 2,3 m. powyżej podłogi pierwszego piętra, znajduje się uskok. Możliwe, że jest on śladem pierwotnej wysokości budynku i do niego należał szczyt

wcześniejszy. Mógł to być budynek dwukondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym kalenicowym z szczytami uskokowymi. Najpóźniej do niego należał ostrołukowy, profilowany portal zrekonstruowany pod obecnie przywróconym portalem barokowym. Do piętra tego budynku mogło należeć okno, odkryte w latach 60-tych w murze wschodnim w dzisiejszej klatce schodowej. Usytuowanie tego okna świadczy, że mur z tym oknem musiał sięgać do muru północnego, sąsiedzkiego z posesją nr 10. W parterze w miejscu dzisiejszej bramy a wcześniej uliczki, była podobnie jak teraz, brama przejazdowa. Elewacja frontowa mogła podobnie jak obecnie, być pięcioosiowa. W poziomie dzisiejszego piętra w murze międzytraktowym od strony traktu tylnego, znajduje się, teraz zamurowana, mała wnęka. Jej obecność może świadczyć, że razem z przedłużeniem zbudowano węższy od frontowego trakt tylny. Po jego stronie północnej pozostawiono teren niezabudowany należący do podwórza z zachowaną do dziś, obudowaną późniejszymi murami studnią.

Gotyk 3

Pochylenie krawędzi zachowanych fragmentów szczytu trójkątnego i przedłużenie jej linii w dół i w górę świadczy, że jeszcze w okresie gotyckim, przynajmniej trakt frontowy budynku został podwyższony o jedną kondygnację. Z tego czasu pochodzić może górna część murów, od wyżej opisanego uskoku na murze zachodnim klatki schodowej do około metra ponad stropem 1. piętra. Z tego budynku pochodzić może profilowane ościeże wnęki albo okna, wyeksponowane w poziomie między oknami 1 i 2 piętra na południowej krawędzi elewacji frontowej.

W murze północnym traktu tylnego, od strony klatki schodowej, 70 cm nad spocznikiem schodów między 1 i 2 piętrem odsłonięte jest ostrołukowo sklepione wąskie okno, charakterystyczne dla kondygnacji niemieszkalnych. Świadczy ono o wysokości gotyckiego traktu tylnego.

Gotyk 4

We frontowym trakcie piwnicy, w murze północnym dostawionym do wcześniej zbudowanego muru budynku sąsiedniego, znajdują się trzy wnęki głębokie do muru sąsiedniego z wyprowadzonymi w górę kanałami prawdopodobnie wentylacyjnymi. Proponuję te wentylowane wnęki, przebicie czterech arkad w 1,2 m grubości murze i obok wydzieleniem 2,3 m szerokości pomieszczenie kojarzyć z jakąś wspólną funkcją. Wydaje mi się, że tylko wspólna funkcja uzasadnia taki wysiłek techniczny –

ekonomiczny jak wybicie arkad w murze grubości 1,5 m. Świadczyć to może także, że mozolnie przebito arkadami mur, mimo przedłużenia budynku, musiał w dalszym ciągu pozostawać w swojej pierwotnej grubości w górnych kondygnacjach.

Mury gotyckie w piwnicy mają lico gotyckie do ok. 2,3 m ponad posadzkę, wyżej ich lico jest XX-wieczne. Może to być ślad poziomego pierwotnego stropu leżącego około 0,5 m. niżej niż dzisiejszy.

Gotyk 5

Pałac Dąbskich w okresie gotyckim był mieszczańską kamienicą, a więc powinien posiadać typową dla toruńskich kamienic sień. W kamienicy o układzie kalenicowym sień, nie koniecznie musiała zajmować cały trakt frontowy. Trudno w Toruniu sobie wyobrazić, żeby portal nie prowadził do dużej sieni z częścią kuchenną i schodami. W murze tylnym traktu frontowego, w szerokości klatki schodowej na pierwszym piętrze znajduje się obecnie zamurowane okno, prawdopodobnie kondygnacji nad sienią - jeżeli tutaj nie było wydzielonego obok sieni pomieszczenia dwukondygnacyjnego. Wyżej był dach ze szczytami uskokowymi.

Gotyk 6

Przy krawędzi południowej elewacji frontowej, w poziomie między oknami pierwszego i drugiego piętra wyeksponowane jest gotyckie, profilowanie krawędzi okna albo wnęki. Może to być ślad okien kondygnacji nadbudowanej. Mury tej kondygnacji sięgają do parapetów okien drugiego piętra elewacji frontowej. Jest to poziom równy poziomowi podstawy szczytów przebudowanych ze schodkowych na trójkątne.

OKRES NOWOŻYTNY

WIEK XVI

Tylny trakt piwnicy podzielony jest murem na część południową przykrytą sklepieniem kolebkowym [015] i północną obecnie przykrytą stropem płaskim [014]. W miejscu wykonanych odkrywek opracowanie jego lica ma cechy nowożytne, XVI-wieczne. Ślady w pomieszczeniu północnym sugerują, że sklepienia zostały dodane prawdopodobnie razem z budową muru działowego.

WIEK XVII

Z połową wieku XVII można łączyć przebudowę wnętrza z wprowadzeniem zbliżonych do dzisiejszych poziomów stropów nad piwnicą, nad parterem i pierwszym piętrzem. Z tego okresu mogą pochodzić drewniane, profilowane, polichromowane belki stropowe w trakcie tylnym parteru. W XVII w. izbę z tymi stropami. oświetlały trzy okna umieszczone w murze tylnym. Znajdujący się w murze północnym, obecnie zamurowany sklepiony otwór, mógł być wyjściem prowadzącym na podwórze w stronę wylotu bramy przejazdowej i okolicę studni.

Sztukaterie w poziomie piętra na elewacji frontowej, od boniowania parteru do parapetów okien drugiego piętra, w podstawowej części pochodzą z roku 1697, częściowo zrekonstruowane po roku 1920.

Z czasu nowożytnej przebudowy tej elewacji pochodzą poziomy stropów traktu frontowego, umieszczone na tych samych poziomach co stropy traktu tylnego.

WIEK XIX

Prawdopodobnie w latach 1822 – 1861 zlikwidowano wejście frontowe i wprowadzono organizację parteru z wejściem do wnętrza przez bramę przejazdową i wykonano nowe boniowanie elewacji w poziomie parteru. Prawdopodobnie z okresu po przejściu budynku przez Skarb Państwa Pruskiego w latach 1870 – 1873 i urządzeniu w nim Kasyna Oficerskiego pochodzi organizacja i sztukatorski wystrój sal na pierwszym piętrze i klatka schodowa z murowanymi schodami z parteru na pierwsze piętro. Z tego czasu pochodzi także oficyna z zabudową podwórza częściowo zmieniona podczas adaptacji dla UMK.

WIEK XX

Dzisiejsza organizacja parteru i pokryte sztukatorską dekoracją pomieszczenia pierwszego piętra zachowane są z XIX w. Z czasu adaptacji dla potrzeb UMK pochodzi stan dzisiejszy piwnic przeznaczonych na klub studencki, układ pomieszczeń drugiego piętra, schody od pierwszego do trzeciego piętra, przebudowa kondygnacji poddasznej z jej podwyższeniem ok. 0,5 m, budowa dzisiejszego dachu z facjatą i na krawędziach figurami symbolizującymi naukę i sztukę. Przywrócone zostało w miejsce pierwotne wejście główne. Tam odsłonięto spod przemurowań część dolną gotyckiego portalu i

zrekonstruowano jego część górną. Przed portalem gotyckim wg rysunku E. Steinera przywrócony został portal barokowy i przed nim zrekonstruowano barokowe przedproże.

W parterowej części elewacji

zachowano wykonane w XIX w. boniowanie. Wykonano konserwację, w znacznym stopniu zachowaną barokową, sztukaterię w poziomie 1 piętra. W oparciu o rysunek E. Steinera przywrócono sztukaterię w poziomie okien drugiego piętra i w nawiązaniu do rysunku E. Steinera, wykonano sztukaterię na teraz wyższej o około 0,5 m górnej części elewacji z oknami owalnymi w poziomie trzeciego piętra.

Wprowadzone do budynku w XX w. wyposażenie i wystrój nie podlegają ochronie konserwatorskiej

WNIOSKI KONSERWATORSKIE

Tylko w pomieszczeniach piwnicy zachowane są mury gotyckie kwalifikujące się do ekspozycji. Ich stan dzisiejszy pochodzi z czasu, gdy piwnice adaptowano na klub studencki. Z murów gotyckich i ze sklepień proponuje się usunąć wprowadzone wtedy tynki i między ceglami spoiny cementowe a przywrócić lico ceglane ze spoinami wapiennymi opracowanymi zgodnym z oryginałem.

Mur między piwnicami traktu tylnego 0.14 i 0.15 mógł mieć lico opracowane w sposób charakterystyczny dla późnego gotyku albo renesansu. Proponuję poddać konserwacji odsłonięte spod XX-wiecznego tynku oryginalne opracowanie lica.

Na murach z XIX w. spoiny oryginalne były roztarte na powierzchnię cegieł, w ich miejsce wprowadzono spoiny „gotyckie”. Proponuję przywrócić opracowanie pierwotne, jak zachowane jest na gurtce w części przy murze z arkadami.

Poszczególne pomieszczenia

0.1– 4.12 - numery pomieszczeń.

PIWNICA

0.1 - Belki stropowe, boazerie, posadzki XX w. - bez uwag

0.1a – mur frontowy zachodni, **0.1b** - mur boczny południowy, **0.1c** - mur boczny północny do warstwy cegieł w układzie główkowym na wysokości ok. 2,4 m włącznie - lico gotyckie. Za boazerią zachowane lico pierwotne – do konserwacji. Powyżej boazerii i na murach nie osłoniętych boazerią usunąć spoinowanie

cementem, wprowadzić spoinowanie wapnem, gotyckie w płaski daszek, wg zachowanych fragmentów oryginalnych. Powyżej warstwy cegieł w układzie główkowym w przemurowaniu z XX w. spoinowanie płaskie.

0.1d – mur działowy z pomieszczeniami 0.2 – 0.4, XIX wiek. Z obu stron przywrócić spoinowanie płaskie roztarte jak zachowany oryginał 0.5b-c.

0.2, 0.3, 0.4 – mury działowe XX w. - bez uwag.

0.2b - otwór drzwiowy wycięty w XIX w. Przemurowanie obrzeża otworu wyeksponować zgodnie ze stanem pierwotnym

0.3a – 0.4a - mur międzytraktowy. Usunąć tynk. Do poziomu warstwy cegieł w układzie główkowym na wysokości ok. 2,4 m włącznie przywrócić lico gotyckie jak 0.1a, b, c. Na odcinku 0.3 może się znajdować zamurowane przejście do pomieszczenia 0.14.

0.4c - otwór drzwiowy wycięty w XIX w. Przemurowanie obrzeża otworu wyeksponować zgodnie ze stanem pierwotnym

0.5 - belki stropowe XX w. - bez uwag.

0.5a – jak 0.1a, b, c .

0.5b-c – gurt i mury poniżej gurtu, XIX w. Opracowanie lica zachowane oryginalne. Do konserwacji

0.5c - mur wbudowany w arkadę, XIX w. Po bokach gurtu c ścięta warstwa cegieł c`i c” – pozostawić tynk.

0.5d – Drzwi wycięte XX w. Obrzeże, przesklepienie otworu - spoiny płaskie. Zachować zróżnicowanie formatu i lica cegieł.

0.5e – mur z otworami sklepiionymi odcinkowo. Gotyk. Usunąć spoiny cementowe, przywrócić opracowanie spoin zgodnie z oryginałem

0.5f – w obrzeżu arkady mur niejednorodny. Spoiny zróżnicować zgodnie z charakterem powierzchni muru.

0.5g', g " – schody XX w. Lico ceglane w wątku gotyckim wymienić na charakterystyczne dla XX w. Układ schodów bez uwag.

0.5h – Miejsce drzwi szyi piwnicznej – lico muru pozostawić w stanie dzisiejszym.

0.5i – Przejście między 0.5 i 0.13 – wycięte prawdopodobnie w XIX w. Stan dzisiejszy

XX w. Usunąć spoinowanie cementem, wprowadzić nowe z opracowaniem zgodnym z czasem pochodzenia danego fragmentu muru.

0.6a, 0.7a, 0.8a, 0.9a – mur gotycki z wnękami „a', a", a''''. Lico muru opracować zgodnie z czasem powstania. Wnęki są częściowo zabudowane murami działowymi, posiadają wyprowadzone w górę kominy – w trakcie prac remontowych wykonać badania mające na celu wyjaśnienie ich przeznaczenia.

0.6, 0.7, 0.8, 0.9 - cztery pomieszczenia oddzielone murami „b” z otworami drzwiowymi. Zachować. **0.6** – w pomieszczeniu strop płaski, wewnątrz dostosowane do dzisiejszej funkcji – bez uwag.

0.7, 0.8, 0.9 – mury działowe i kolebkowe sklepienia - nowożytnie.

Spoinowanie murów działowych w częściach oryginalnych i zrekonstruowanych wykonać zatarte do lica. Ze sklepień usunąć betonowy tynk i wyeksponować opracowanie zgodnie z zachowanymi oryginalnymi śladami.

0.9c – przejście wycięte w murze gotyckim, w XX w. zamurowane. Bez uwag.

0.10 – prawdopodobnie XIX w. Z murów i sklepienia usunąć tynk, wyeksponować lico ceglane opracowane zgodnie ze stanem pierwotnym.

Po zbiciu tynków wykonać badania muru południowego.

0.11 - przejście między 0.10 i 0.14. Trzy zróżnicowane części 0.11a1, 0.11a2, 0.11a3.

0.11a1 – część szeroka 28 cm. Pierwotnie przejście między 0.10 i 0.11a2

0.11a2 - część szeroka 70 cm, fragment sklepienia odcinkowego

prawdopodobnie wspiętego w stronę zachodnią. W grubości muru mogły być schody

0.11a3 – część szeroka 64 cm,. Przejście wycięte między 0.11a2 i 0.11b w murze grubości 64 cm.

0.11b – część sklepienia odcinkowo. Okno w stronę podwórza wycięte w sklepieniu.

0.11c – przejście wycięte w murze 0.14b

Uwaga: usunąć tynki i wykonać badania w celu wyjaśnienia pierwotnego przeznaczenia.

0.12a – pomieszczenie dolne sklepione odcinkowo.

0.12b - pomieszczenie górne sklepione odcinkowo, nieregularne z elementem półkolistym, przypominającym studnię.

Uwaga: wykonać badania jak 0.11.

0.13 - schody z bramy przejazdowej 1.8 do piwnic 0.5 i 0.14. Stan dzisiejszy XX w.

Z murów i sklepień usunąć tynki. Lico murów i sklepień opracować zgodnie z czasem powstania. Układ nie podlega ochronie.

a – w bloku muru domniemane relikty studni. Wykonać badania.

0.14 - Przed XIX w. było przesklepione kolebkowo.

0.14a – Mur pierwotnie prawdopodobnie tylny budynku jednotraktowego. Możliwe duże zróżnicowanie pierwotnego lica. Zbić tynki. Wykonać opracowanie zgodne z czasem powstania i charakterystyczną cechą danego fragmentu.

0.14b – Pierwotnie mur boczny traktu tylnego. Prawdopodobnie brak licowej warstwy cegieł. W części górnej ślad oporu sklepienia. Usunąć tynk. Lico opracować zgodnie z wynikiem analizy zabytkoznawczej.

0.14c – Po usunięciu drewnianej ścianki lico opracować zgodnie z czasem pochodzenia danego fragmentu.

0.14d – Mur działowy z pomieszczeniem 0.15. Prawdopodobnie nowożytny. Lico opracować zgodnie ze stanem pierwotnym – spoiny roztarte do lica.

0.15 - Sklepienie kolebkowe, nowożytne. Usunąć tynk, przywrócić opracowanie lica sklepienia zgodnie ze stanem pierwotnym

0.15a – jak 0.14a

0.15b – mur gotycki, przywrócić spoinowanie gotyckie zgodnie ze stanem pierwotnym.

0.15c – mur gotycki, jak 0.14c.

0.15d – otwór wycięty, prawdopodobnie XIX w. Wyeksponować opracowanie pierwotne.

0.15e – jak 0.15d

0.15f – jak 0.14d

0.16

Fragment nowożytnego pomieszczenia sklepionego kolebkowo. Przywrócić pierwotne opracowanie lica muru północnego i sklepienia.

KONDYGNACJE NAZIEMNE**Zachować w stanie dotychczasowym**

- poziomy stropów nad piwnicą, nad parterem i pierwszym piętrem,
- elewację frontową z opracowaniem plastycznym.

Parter.

- gotycki podział na dwa trakty i bramę przejazdową.
- w trakcie tylnym barokowe, profilowane, polichromowane belki stropowe
- w trakcie frontowym ze względów konstrukcyjnych poprzeczny korytarz
- klatka schodowa z murowanymi schodami z parteru na 1 p. - okładzina stopni nie podlega ochronie
- stolarka wszystkich drzwi we wnętrzu
- w bramie przejazdowej stolarka wszystkich drzwi (do konserwacji)
- stolarka drzwi w portalu – do remontu
- typ stolarki okiennej

Piętro 1

- układ pomieszczeń
- w obu salach opracowanie sztukatorskie i jego kolorystyka
- w sali frontowej w pola pokryte kolorem białym i w trakcie tylnym na ściany proponuje się wprowadzenie koloru lub tapetę albo kurdyban.
- stolarki drzwiowe, płycinowe, mazerowane
- typ stolarki okiennej

Piętro 2

- stolarki drzwiowe, płycinowe, mazerowane
- typ stolarki okiennej

UWAGA

W całym budynku wprowadzone w XX w. wyposażenie i wystrój nie podlegają ochronie konserwatorskiej.

5. Prace badawcze, ocena stanu zachowania oraz program prac konserwatorskich elewacji i piwnic

autor: mgr Hanna Rumińska

5.1 OPIS STANU ZACHOWANIA BUDYNKU I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan techniczny budynku Pałacu Dąbskich jest w średni dobrym stanie. W budynku nie ma wilgoci podciąganej z gruntu, co oznacza, że wykonane izolacje przeciwwodne nadal dobrze spełniają swoją funkcję. Ceramiczne pokrycie dachowe jest w stanie zadowalającym.

Wnętrza są w stanie technicznym dobrym (fot. 76-123). Jest to rezultatem przeprowadzonego remontu generalnego budynku adaptującego go na wydział uniwersytecki oraz prawidłowego eksploataowania go. Wymieniono wszystkie tynki i położono nowe, wykonano nowe stropy, ułożono nowe marmurowe posadzki w piwnicy, sieni, w holu na parterze oraz na schodach prowadzących na I piętro, a w pozostałych pomieszczeniach ułożono parkiet, nadbudowano jedną kondygnację oraz wykonano nową wieżbę. Schody i podesty powyżej I piętra wykonano z lastryka.

PIWNICE

Piwnice (fot. 22-50) są w gorszym stanie. Duże płaszczyzny murów w różnych pomieszczeniach pokryto cementowo-wapiennymi tynkami (fot. 22, 28, 31, 39-50) (można się domyślać, że powodem był zły stan cegieł lub ówczesne problemy z wilgocią) na starych, bardzo osłabionych spoinach wapiennych wykonano nowe spoiny wapienno-cementowe (fot. 27). Obecnie stan spoin nie jest najlepszy, mają małą przyczepność do oryginalnych wapiennych spoin i pomimo, że są mocne słabo przylegają, w wielu miejscach są spękane i wypadają ze ściany. W wielu miejscach na nowo przemurowano duże partie murów używając do tego współczesnych cegieł i spoin wykonanych na bazie cementu (fot. 28, 37, 38). Posadzki są współczesne (fot. 32, 36, 37, 40, 42, 46), wykonane z różnych rodzajów marmurów. Pomieszczenia zaadaptowane na WC i kuchnię pokryte są płytkami ceramicznymi. W dawnym pomieszczeniu klubowym (nr 0.1) na ścianach znajdują się wysokie, drewniane boazerie a na suficie umieszczono strop

belkowy z wsuwkami (fot. 33-35), natomiast w pomieszczeniu nr 0.14 drewnem zabudowano jedną ze ścian (fot. 41).

Korytarz (pomieszczenie 0.5) – fot. 23 - 27

Wejście do piwnic jest otynkowane i pomalowane na biało. W wielu miejscach tynki są niezwiązane z podłożem (głuchy odgłos), po lewej stronie od wejścia jest duże pęknięcie. W bardzo wielu miejscach powierzchnia malarska się łuszczy i farby dużymi płatami odchodzą od powierzchni tynku.

W tej części piwnic cegły są w najgorszym stanie, ok. 70% cegieł osypuje się i pudruje. Nowo wykonane podmurowania stopni są zasolone (najprawdopodobniej sole z cementowej zaprawy użytej do podmurówki stopni przemieszczają się do powierzchni cegieł).

Na powierzchni cegieł łuku dzielącego korytarz na dwie części jest wapienna pobiała pomalowana farbą na kolor ceglany. Obecnie na powierzchni pobiał są liczne spękania, a ona sama słabo przylega do cegieł.

Pomieszczenie nr 0.1 - fot. 32 - 35

Do tego pomieszczenia prowadzą dwa wejścia, w których oryginalne cegły są w bardzo złym stanie.

Ocena stanu zachowania ścian utrudniona jest przez bardzo wysokie drewniane boazerie. Fragmenty widocznej cegły są w nienajgorszym stanie.

Dwie, głębokie wnęki okienne są otynkowane i pomalowane na biało. Stan tynków w prawej wnęce okiennej jest dobry, natomiast w lewej tynk i farba są spękane i się osypują.

Pomieszczenie nr 0.4 - fot. 36 – 38

W tym pomieszczeniu wymieniono wiele cegieł. Oryginalne w wielu miejscach cegły osypują się.

Pomieszczenie nr 0.6

Jest to pomieszczenie techniczne, całkowicie otynkowane. W dolnych partiach od strony zewnętrznego muru budynku w wielu miejscach łuszczy się farba.

Pomieszczenie nr 0.7 – fot. 28

W tym pomieszczeniu zachowało się niewiele oryginalnych cegieł, wiele płaszczyzn muru jest wymurowana nowymi ceglami, duże płaszczyzny otynkowano. Nowo nałożone tynki posiadają wiele pustek, na powierzchni tynku łuszczy się farba.

Pomieszczenie nr 0.8 – fot. 30

W tym pomieszczeniu większość powierzchni ścian otynkowano częściowo stare cegły zastąpiono nowymi. Zachowane oryginalne cegły są w złym stanie.

Pomieszczenie nr 0.9 – fot. 29, 30

W niektórych miejscach stare cegły zostały pokryte cienką pobiałą i pomalowane na kolor ceglany. W wielu miejscach tynk się łuszczy, a znajdujące się pod nim oryginalne cegły się osypują.

Pomieszczenia nr 0.10, 0.11, 0.12 - fot. 43 - 47

Są to pomieszczenia techniczne, które zostały całkowicie otynkowane. To tutaj, podczas remontu w latach osiemdziesiątych znaleziono gotycką studnię. Tynki są w złym stanie – liczne pęknięcia i pustki. Wokół rury kanalizacyjnej (pomieszczenie nr 0.10) jest sporych rozmiarów zaciek zaatakowany przez mikroorganizmy, najprawdopodobniej spowodowany jej nieszczelnością. Farby są spękanne i odpadają dużymi płatami.

Pomieszczenie nr 0.14 - fot. 39 - 42

Pomieszczenie to otynkowano, pozostawiając jedynie jako nietynkowane ceglano-kamienne wnęki. Tynki są w bardzo złym stanie, odpadł fragment tynku przy wnęcie, jest wiele pustek, tynk się osypuje a farba się łuszczy.

Pomieszczenie nr 0.15 – fot. 48 - 49

To pomieszczenie jest w najgorszym stanie spośród wszystkich pomieszczeń znajdujących się w piwnicy. Cała powierzchnia ścian została otynkowana. Obecnie, na skutek źle przygotowanej powierzchni do tynkowania (nie oczyszczono ze słabych warstw tynku poprzedniego) w wielu miejscach jest niezwiązana z podłożem. W licznych miejscach są pustki, tynki odpadają, są spękanne i pudrują się, łuszczy się farba. Cegły, które odstoniły się w miejscach, gdzie odpadły źle związane tynki są w bardzo złym stanie - osypują się.

Pomieszczenie nr 0.16 – fot. 50

Pomieszczenie jest całkowicie otynkowane. Tynki są z pustkami. W wielu miejscach osypuje się zaprawą. Farby są spękanе i odpadają od ściany.

ELEWACJE

Obecnie elewacje są w średni złym stanie (fot. 1 – 10, 13 - 14). Główne uszkodzenia polegają na pęknięciach, łuszczeniu się i spęcharzeniu farby oraz ubytkach w zaprawie. Niebezpiecznym jest konstrukcyjne pęknięcie ponad oknami w facjacie w elewacji frontowej (fot. 10, 133).

Na elewacji frontowej, w okolicach rury spustowej po prawej stronie elewacji są duże płaszczyzny osypującego się tynku zapewne spowodowane nieszczelnościami poprzedniej rury spustowej. Najwięcej pęknięć i ubytków zaprawy znajduje się w partii boniowania, opasek okiennych, górnego gzymsu i facjaty (fot. 1 – 10), gdzie ponad to nad oknami znajduje się pęknięcie konstrukcyjne (fot. 10, 133). Jest to efektem użycia podczas ostatniego remontu zaprawy ze spoiwem cementowo-wapiennym. W niektórych miejscach (pod drugim oknem po prawej stronie i drugim po lewej na II piętrze oraz pierwszym po stronie prawej pod oknem na I piętrze – fot. 3 - 5) znajdują się plamy wilgoci spowodowane uszkodzeniami oblauchowań parapetów. Granitowy próg, znajdujący się przy bramie wjazdowej do budynku jest pęknięty oraz posiada poważny ubytek, obecnie uzupełniony zaprawą cementową. W złym stanie są studzienki okien piwnicznych – występują tam spękania oraz ubytki zaprawy. zabezpieczające je kraty są skorodowane.

Niestety nie miałam możliwości dokładnej oceny stanu zachowania wykonanych w technice odlewu z żywicy epoksydowej rzeźb i waz znajdujących się na zwieńczeniu budynku. Przypuszczać należy, że narażone na ekspozycję w ekstremalnych warunkach atmosferycznych, mogą mieć ubytki formy, a na pewno wystąpiły zmiany kolorystyczne żywicy (fot. 11 – 12).

Na elewacji tylnej (fot. 13 - 14), na płaszczyznach gładkich (na obramieniach okien , facjacie, gzymsie wieńczącym oraz wnętrzu bramy) pęknięć jest więcej niż na partiach pokrytych tynkiem barankiem. W miejscach montażu parapetów widoczne są naprawy dokonywane, zaprawami o grubszej granulacji niż te, które zostały nałożone podczas remontu w latach osiemdziesiątych; niestety obecnie te zaprawy też się wykruszają. Na gzymsie oraz partiach ścian (pomiędzy drugim a trzecim oknem po prawej stronie drugiego i trzeciego piętra) są zacieki, spowodowane uszkodzeniem rynny. Do

wysokości ok. 40 cm od ziemi tynki są zawilgocone i porastane przez mikroorganizmy – glony, mchy i porosty (fot. 13). Jest to wynikiem braku warstwy rozbryzgowej na tej elewacji. Kraty znajdujące się w oknach parteru są skorodowane.

Elewacje boczne są w podobnym stanie technicznym jak frontowa.

Oblachowania – rynny, rury spustowe, oblachowania gzymsów wieńczących, murków i ogniomurów, okien mansardowych i parapety, które wykonane są z blachy miedzianej są w złym stanie (fot. 1 – 10, 13). Zczerniały, a w wielu miejscach są powyginane. Zamocowania rynien się poluzowały i obecnie nie jest zachowany spadek w kierunku rur spustowych. Rury spustowe na frontowej elewacji zostały wymienione i obecnie są w dobrym stanie technicznym, ale schodzi z nich farba. Natomiast parapety, oblachowania gzymsu wieńczącego, murków i ogniomurów, podobnie jak w tylnej elewacji są w złym stanie. Ponad to, nieczyszczone rynny, pełne liści i innych zanieczyszczeń powodują, że woda opadowa wypływa z nich bezpośrednio na elewacje, a nie do rur spustowych. Powyginane parapety i opierzenia utraciły kapinosy i również przyczyniają się do zaciekania wody na elewacji (opisane powyżej plamy wilgoci na fasadzie są tego powodem), w niektórych przypadkach w utworzonych na ich powierzchniach zagłębieniach zatrzymuje się woda, która w miejscach nieszczelnych połączeń elementów blachy, bezpośrednio wcieka do muru.

STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA (ZEWNĘTRZNA)

Stolarka, z wyjątkiem bramy wewnętrznej i wychodzącej na podwórze, wykonana została wraz z przebudową w latach 80 ubiegłego wieku (fot. 1 – 10, 13 - 14). Drewno nigdy nie było malowane farbą, a jedynie było lakierowane. Stolarka okienna jest w złym stanie. Nie spełnia obecnych standardów izolacji termicznej. Zarówno okna, drzwi wejściowe i brama w elewacji frontowej od dłuższego czasu nie były zabezpieczane przeciwko działaniom czynników atmosferycznych, efektem czego jest daleko posunięta ich degradacja. Ozdobne gwoździe znajdujące się w bramie wjazdowej są skorodowane. W wielu miejscach lakier się łuszczy, istnieją duże fragmenty drewna bez zabezpieczenia. Kit jest spękany i z wielu okien wypada. Drewno okien i drzwi wejściowych posiada w wielu miejscach uszkodzenia mechaniczne i pęknięcia. Stosunkowo dobry jest stan ołowianych szprosów i wstawionych w nie ozdobnych szybek. Brama znajdująca się w elewacji tylnej została pomalowana farbą olejną i dlatego jest w dobrym stanie (fot. 14).

PRZEDPROŻE I PORTAL

Wykonane na nowo przedproże i portal są w nienajlepszym stanie (fot. 2). Podmurówka pod przedproże ma liczne pęknięcia i ubytki. W wadliwie wykonanym przedprożu (kamień został użyty jak okładzina) odpadają granitowe płytki, kamień w wielu miejscach jest wyszczerbiony. Płytki granitu pokrywające górną płaszczyznę przedproża nie posiadają właściwie wykonanego spadku w celu odprowadzania wody opadowej. Znajdująca się pomiędzy nimi zaprawa w wielu miejscach jest uszkodzona, co powoduje dużą jej nieszczelność. Piaskowiec, z którego wykuto portal i balustradę przedproża, pomimo, że zostały wykonane w latach osiemdziesiątych XX wieku, osypuje się, posiada spękania, ubytki i jest zaatakowany przez mikroorganizmy ; na powierzchni znajdują się grube warstwy glonów, mchów i porostów. W dolnych partiach balustrady tuż przy elewacji oraz u dołu portalu kamień i zaprawa w spoinach zabarwione są na kolor miedziany. Prawdopodobnie w miejscach łączeń użyto blachę miedzianą. Na balustradzie w wielu miejscach znajdują się plamy farby – pozostałości po remoncie fasady. Spoiny łączące poszczególne elementy kamienia są spękane i wypadają. Elementy piaskowcowe, pomimo, że były niedawno wykonane mają ślady dokonanych napraw – na ich powierzchniach znajdują się kity uzupełniające powstałe ubytki. Krata znajdująca się nad drzwiami wejściowymi jest skorodowana. W dolnych partiach, na przedprożu mur porastany jest przez mikroorganizmy - glony, mchy i porosty. Jest to efekt zawilgocenia podmurówki przedproża - woda przedostaje się z nieszczelności pomiędzy ułożonymi płytkami granitowymi, i być może cała konstrukcja jest źle zabezpieczona przed kapilarnym podciąganiem wody z gruntu.

5.2 ANALIZA MATERIAŁÓW, TECHNIKA I TECHNOLOGIA DEKORACJI ZEWNĘTRZNYCH

ELEWACJE

Niewiele zachowało się do naszych czasów z oryginalnych materiałów, którymi były tynkowane elewacje. Ujawniają to między innymi badania przeprowadzone w latach osiemdziesiątych przez Laboratorium Naukowo-Badawcze przy PP PKZ w Toruniu (przypis¹), które pokazują wielość zapraw występujących w elewacji frontowej.

W latach dwudziestych XX w. wykonano kapitalny remont pałacu i gruntowną renowację elewacji frontowej. Na elewacji zmieniono boniowanie na bardziej plastyczne i przeprowadzono konserwację sztukaterii (il. arch. 16-18).

W latach siedemdziesiątych powstały bardzo wnikliwie przygotowane projekty rewitalizacji pałacu (patrz: rozdz. 3, str. 13), jednak nie wszystkie proponowane rozwiązania technologiczne zostały wykorzystane.

W latach osiemdziesiątych z elewacji frontowej usunięto wszystkie tynki i sztukaterie, które wykonano w latach dwudziestych, pozostawiając jedynie sztukaterie do wysokości pierwszego piętra (il. arch. 19-25, 40 - 41). Pozostawione sztukaterie przeszły gruntowną konserwację, która między innymi polegała ich wzmocnieniu strukturalnym i na uzupełnieniu znacznych ubytków jej plastyki (il. arch. 40 – 41). Powyżej pierwszego piętra wykonano nowe sztukaterie wg rysunku Steinera (il. arch. 1). Z elewacji bocznych i tylnej usunięto wszystkie tynki (il. arch. 26-27). Przed usunięciem tynków w Laboratorium Naukowo-Badawcze przy PP PKZ wykonało badania warstw tynków, sztukaterii i farb, którymi były one pokryte.

Oryginalnie elewacja frontowa Pałacu Dąbskich otynkowana była tynkiem wapiennym z dodatkami węgla drzewnego i zendry kowalskiej³⁴

Jest to bardzo charakterystyczny tynk, używany w Toruniu do tynkowania kamienic w XVII i XVIII wieku. Taki sam skład posiadały dekoracje sztukatorskie. Wykonano je modelując zaprawą „z ręki” i pomalowano na kolor ugrowy z szarymi cieniami podkreślającymi plastykę rysunku sztukaterii³⁵. Najprawdopodobniej tylna i boczne elewacje otynkowane były takimi samymi tynkami.

Ponieważ nie pozostały dokumentacje powykonawcze z przeprowadzonych prac, w Laboratorium Naukowo-Badawcze przy PPKZ wykonano badania materiałów znajdujących się obecnie na elewacji³⁶ oraz przeprowadzono rozmowy z niektórymi wykonawcami prac. Przeprowadzone badania ujawniły, że elewację frontową podczas remontu w 1986 roku otynkowano zaprawą cementowo-wapienną. Zaprawa do wykonania boniowań była mocniejsza (więcej cementu) niż w górnych partiach. Cokół imitujący głazy kamienne wykonano z zaprawy cementowo-wapiennej z dodatkiem bardzo grubo uziarnionego kruszywa oraz małych kamyczków. Sztukaterie uzupełniono również zaprawą cementowo-wapienną. Wszystkie te zaprawy posiadały dodatki okruchów ceramicznych i mielonego szkła oraz maceratu roślinnego. Należy domniemywać, że takimi samymi tynkami pokryto elewacje boczne i tylną. Elementy

³⁴ Elżbieta Orłowska „Wyniki badań zapraw sztukatorskich z elewacji frontowej Pałacu Biskupów w Toruniu”, str. 2-3, maszynopis w posiadaniu Laboratorium Naukowo-Badawczego PPKZ w Toruniu

³⁵ Elżbieta Orłowska „Wyniki badań technologicznych próbek warstw malarskich z elewacji frontowej Pałacu Biskupiego w Toruniu”, str. 3-7 maszynopis w posiadaniu Laboratorium Naukowo-Badawczego PPKZ w Toruniu;

³⁶ Dorota Sobkowiak, Elżbieta Orłowska „Badania składu zapraw, badania warstwy malarskiej prób pobranych z elewacji Pałacu Dąbskich”, Toruń 2013

architektoniczne tylnej elewacji pokryto tynkiem gładkim, a pozostałe płaszczyzny tynkiem „baranek” (fot. 13-14).

Elewację frontową, z wyjątkiem cokołu imitującego głązy kamienne, który pomalowano na kolor szary, oraz elewacje boczne pomalowano jednolicie na kolor żółty (fot. 1-10), a elewację tylną na kolor biały (fot. 13-14).

Niestety, nie powtórzono za oryginalnym sposobem podkreślenia ciemnymi cieniami rysunku na sztukateriach, oraz nie zróżnicowano kolorystycznie elementów architektonicznych, przez co obecnie wydają się one nieco płaskie.

W trakcie użytkowania budynku odnowiono niektóre partie elewacji frontowej oraz wszystkie elementy gładkie elewacji tylnej, powtarzając kolorystykę z lat osiemdziesiątych XX wieku.

Przedproże i portal (fot.2) zostały odtworzone na nowo i wykonano je:

- przedproże – balustrada z piaskowca Brenna, stopnie z granitu strzegomskiego, konstrukcja na której jest wsparte przedproże wykonana jest ze wzmocnionego betonu i wykończona, analogicznie jak w fasadzie, imitacją gładów kamiennych, wykonanych z zaprawy cementowej pomalowanej na kolor szary
 - portal – z piaskowca Brenna, wsparty na stalowej konstrukcji zespälającej go ze ścianą
- W portalu, ponad wejściem znajduje się ozdobna kuta krata, wykonana według starych wzorów.

W głównym wejściu do budynku, tuż za nowo odkutym portalem, znajdują się fragmenty ceglanego, gotyckiego portalu (fot. 55-60). Zachowały się w nim oryginalne spoiny, a w zagłębieniach bryły portalu fragmenty średniowiecznego tynku. Świadczy to o tym, że pierwotnie, w kamienicy gotyckiej portal był pokryty cienką warstwą wapiennego tynku. Brakujące części portalu uzupełniono cegłą profilowaną. Przestrzeń górną portalu (tympanonu) wypełniono betonem wspartym w cięciwie łuku granitową, monolityczną belką.

W oknach parteru tylnej elewacji (fot. 14) i w oknach piwnic elewacji frontowej zamontowano ozdobne, kute kraty, podobnie jak w portalu wykonane według starych wzorów.

Budynek kryty jest dachówką ceramiczną (fot. 12). Wszystkie obróbki blacharskie (fot. 1-12) wykonano z blachy miedzianej. Podczas użytkowania budynku przeprowadzono na elewacji frontowej wymianę miedzianych parapetów i rur spustowych na cynkowe i pomalowano je farbą na kolor brązowy (fot. 1-3, 7-9).

Żygacze znajdujące się na wysokości gzymsu wieńczącego elewację frontową wykonano z miedzi (fot. 11-12).

Na szczycie elewacji frontowej umieszczono wykonane w technice odlewu z żywicy epoksydowej kopie rzeźb personifikujące naukę i sztukę (wykonano je według projektu Michała Rosy) i wazy (fot. 1, 10-12).

Budynek posiada nową konstrukcję dachową z więźbą wykonaną ze stalowych podciągów (fot. 132-134).

PIWNICE

Piwnice są ceglane, jedynie w najstarszych częściach zachowały się fragmenty kamienne, oryginalnie ze spoinami wapiennymi (fot. 22-50). Widać wielokrotne ich przebudowywania, a ostatnimi były prace remontowo-adaptacyjne na potrzeby Wydziału Sztuk Pięknych UMK wykonane w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku (il. arch. 41 – 42). Wymianie na nowe uległo wiele cegieł i obecnie istnieją duże powierzchnie przemurowanego muru (fot. 28 - 29, 37,38). Na stare spoiny nałożono nowe, cementowe. Wiele ścian i stropów otynkowano zaprawą cementowo-wapienną i pomalowano na biało (fot. 22, 28 - 29, 31, 39 - 50). Pomieszczenie, które przeznaczone było na klub studencki (nr 0.1) posiada strop belkowy ze wsuwkami i bardzo wysokie drewniane boazerie (fot. 33-35). W pomieszczeniu nr 0.14 wykonano belkowanie (nie jest ono konstrukcyjne) na stropie oraz zabudowano zewnętrzną ścianę (fot. 41). Belkowany strop znajduje się również w korytarzu (fot. 23 – 25, 27). Te elementy drewniane zostały pomalowane na ciemnobrązowy kolor. Podczas tego remontu wymianie uległy podłogi – obecnie wykonane są z różnych gatunków marmurów (fot. 32, 36, 37, 40, 42, 46).

STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA (ZEWNĘTRZNA)

Okna (fot. 1-9, 13-14), drzwi wejściowe (fot. 2) i bramę wjazdową (fot. 1) od ul. Żeglarskiej wykonano na nowo. Brama znajdująca się wewnątrz sieni pochodzi z XIX w (fot. 78), wykonano w niej jedynie naprawy stolarskie polegające na wymianie niektórych jej elementów. Do wykonania bramy w tylnej elewacji wykorzystano elementy z poprzedniej, XIX wiecznej bramy (il. arch. 39 – 40; fot. 14).

Nowe okna, drzwi i bramę wjazdową w elewacji frontowej wykonano wg rysunku Steinera (il. arch. 1) z drewna dębowego i polakierowano. Bramę z tylnej elewacji (fot.

79) i znajdującą się w przejeździe (fot. 78) pomalowano farbą olejną na kolor ciemnobrązowy.

Wszystkie okna są oknami ze szczelinami (fot. 1 - 10). Na ostatniej kondygnacji elewacji frontowej oraz na szczycie facjaty (fot. 1, 6, 10) wykonano okna owalne.

Okna w elewacji frontowej są oknami zespolonymi, w które w części zewnętrznej zamontowano ołowiane szprosły z szybkami ze szkła witrażowego.

Okna od podwórka są oknami skrzynkowymi, jedynie na najwyższej kondygnacji oraz ostatniej w klatce schodowej są oknami zespolonymi.

Szyby osadzono na kit szklarski.

5.3 PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

PIWNICE

Program prac konserwatorskich w piwnicach składać się będzie z dwóch etapów. W pierwszym etapie należy:

- z powierzchni ścian usunąć cementowe tynki oraz cementowe fugi;
- usunąć wszystkie cegły, które są w bardzo złym stanie;
- w pomieszczeniu klubowym usunąć boazerię, a w pomieszczeniu 0.14 usunąć drewnianą zabudowę ściany, ponieważ uniemożliwiają one przeprowadzenie prac konserwatorskich.

Tak przygotowane ściany ceglane należy poddać pełnej konserwacji:

- wzmocnić osypujące się cegły hydrofilnym preparatem krzemoorganicznym (np. Steinfestiger OH firmy Remmers);
- usunąć wapienne spoiny, które utraciły zdolności wiążące a tam gdzie zachowały dobre właściwości na głębokość 3 cm;
- przeprowadzić dezynfekcję muru (np. preparatem Lichenicida 264 firmy Bresciani);
- przemurować pęknięty fragment przy wejściu do pomieszczenia klubowego;
- miejsca po usuniętych ceglach uzupełnić nowymi ceglami o właściwościach fizycznych i wyglądzie zbliżonym do cegieł oryginalnych;
- ubytki w ceglach uzupełnić kitem o właściwościach fizycznych i kolorze dobranym do otoczenia;

- na powierzchni muru wykonać uzupełnienie spoin zaprawą wapienną – spoina powinna być równa z murem, w części gotyckich ścian dopuszcza się dodatkowo zatarcie zaprawy.

Sklepienia i sufity należy otynkować zaprawą wapienną.

Należy przywrócić pobiałą wapienne na ścianach, na których oryginalnie się one znajdowały.

Należy rozważyć wymianę marmurowych podłóg na posadzki ceramiczne (terrakota lub cegła) lub brukowe, według starych wzorów. Przemawiają za tym względy historyczne i estetyczne.

ELEWACJE – TYNKI

Elewacja frontowa i elewacje boczne

Proponuję, aby z elewacji frontowej i bocznych w usunąć wszystkie tynki, pozostawiając sztukaterie i cokół. Następnie:

- usunąć osypujące się cegły;
- usunąć luźno związane zaprawy w fugach, a tam gdzie zachowały dobre właściwości na głębokość 3 cm;
- przeprowadzić dezynfekcję muru;
- uzupełnić braki cegieł;
- przemurować w miejscach, gdzie mur będzie wykazywał objawy osłabienia konstrukcyjnego;
- pęknięcie w facjacie należy wzmocnić konstrukcyjnie. W Projekcie Budowlanym powinien się znaleźć dokładny opis technologii wykonania tego wzmocnienia wraz z proponowanymi materiałami.;
- uzupełnić spoiny zaprawą wapienną;
- na nowo wykonać zewnętrzne części studzienek okien piwnicznych;
- elewacje otynkować zaprawami wapiennymi o drobnej granulacji;
- naprawić wykonane z żywicy epoksydowej a znajdujące się na zwieńczeniu rzeźby oraz wazy – ubytki uzupełnić kitem epoksydowym i pomalować specjalistycznymi farbami do malowania tworzyw sztucznych na kolor jasnoszary.

Sztukaterie

Z powierzchni sztukaterii należy usunąć warstwy farb, a następnie poddać je procesowi konserwacji:

- usunąć wtórne partie sztukaterii, które są źle związane z podłożem;
- wykonać wzmocnienia hydrofilnym preparatem krzemoorganicznym (np. preparatem Steinfestiger OH firmy Remmers);
- ubytki uzupełnić zaprawą wapienną o drobnej granulacji wypełniacza

Całość elewacji pomalować farbami wapiennymi lub silikatowymi w następujący sposób:

- powierzchnie gładkie na kolor na kolor ugrowy;
- sztukaterie, opaski okienne, gzyms wieńczący również na kolor ugrowy z podmalowaniami modelunku w miejscach cieni ciemną farbą (czarna lub ciemnoszara), aby uplastyczyć ich formę.

Elewacja tylna

Z elewacji usunąć tynki i przeprowadzić następujące prace:

- usunąć osypujące się cegły oraz te, które zaatakowane są przez mikroorganizmy;
- usunąć luźno związane zaprawy w fugach, a tam gdzie zachowały dobre właściwości na głębokość 3 cm;
- przeprowadzić dezynfekcję muru. Z bardzo dużą starannością wydezynfekować dolne partie ścian, tam gdzie obecnie są obszary wilgoci i mikroorganizmów;
- uzupełnić braki cegieł;
- przemurować w miejscach, gdzie mur będzie wykazywał objawy osłabienia konstrukcyjnego;
- uzupełnić spoiny zaprawą wapienną;
- elewacje otynkować tynkiem wapiennymi w następujący sposób:

powierzchnie, gdzie obecnie płaszczyzny są gładkie (na obramieniach okien , facjacie, gzymsie wieńczącym oraz wnętrzu bramy) otynkować tynkiem o bardzo drobnej granulacji wypełniacza

pozostałe powierzchnie otynkować tynkiem o dużej granulacji wypełniacza

do 40 cm wysokości od ziemi na elewacji wykonać warstwę rozbryzgową

Pomalować farbami wapiennymi lub silikatowymi na typowy dla elewacji XIX – wiecznych kolor :

- powierzchnie, gdzie tynk ma grubą granulację na kolor szary;
- powierzchnie, gdzie tynk ma drobną granulację na kolor szary o ton jaśniejszy niż tło.

STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA (ZEWNĘTRZNA)

Okna, aby spełniały współczesne standardy techniczne należy wykonać na nowo

- jako okna skrzynkowe, dwuskrzydłowe zespolone – w miejscach, gdzie obecnie są skrzynkowe (elewacja frontowa);
- okna pojedyncze, zespolone w miejscach, gdzie obecnie znajdują się okna pojedyncze.

Należy zachować obecne podziały, które zostały odtworzone z rysunku Steinera.

W zewnętrznych ramach umieścić istniejące witrażownicze elementy okien – ołowiane szprosły z ozdobnymi szybkami.

Drzwi wejściowe, które nie są zabytkowymi, można poddać naprawom stolarskim lub wykonać na nowo.

Nowo wykonane okna i drzwi wejściowe (lub naprawione) pomalować farbą na kolor ciemnobrązowy.

Bramy znajdujące się w tylnej elewacji i w przejeździe wystarczy pomalować farbą olejną na ciemnobrązowy kolor.

PRZEDPROŻE I PORTAL

Przedproże należy wykonać na nowo. Usunąć płytki granitowe oraz jego cementową obudowę. Wymurowaną konstrukcję zaizolować od podciągania kapilarnego wody z gruntu, a u góry od przesiąkania wody opadowej poprzez nowo wykonany podest. Powierzchnię wyprofilować w taki sposób, aby były ścieki dla opadowej wody na zewnątrz konstrukcji. Kamienne stopnie (z piaskowca lub granitu) powinny być wykonane w taki sposób, aby stopnica i podstopnica były jednym kawałkiem kamienia, oraz, aby zminimalizować ilość odcinków, z jakich są zbudowane poszczególne stopnie. Stopnica powinna być wykończona na półokrągło.

Piaskowiec, z którego wykonano balustradę i portal wymaga przeprowadzenia kompleksowych prac konserwatorskich polegających na:

- mechanicznym oczyszczeniu powierzchni kamienia z zabrudzeń, mikroorganizmów i resztek farby;
- usunięciu wtórnych uzupełnień;
- usunięciu cementowych zapraw łączących poszczególne elementy piaskowca;
- usunięciu miedzianych przebarwień piaskowca;
- przeprowadzeniu dezynfekcji (np. preparatem Lichenicida 264 firmy Bresciani);

- uszkodzone płyciny kamienne wymienić na nowe wykonane z analogicznego piaskowca (Brenna), o takiej samej barwie i granulacji
- wzmocnieniu piaskowca hydrofilnym preparatem krzemoorganicznym (np. Steinfestiger OH firmy Remmers);
- uzupełnieniu ubytków w piaskowcu przygotowanym kitem o właściwościach fizycznych i kolorze dobranym do piaskowca Brenna lub fabrycznym materiałem spełniającym w/w opisane kryteria;
- uzupełnieniu zapraw łączących kamień zaprawą wapienną.

GOTYCKI PORTAL

Portal ceglany wymaga:

- w miejscach osypywania się cegieł przeprowadzenia zabiegu wzmocnienia hydrofilnym preparatem krzemoorganicznym (np. Steinfestiger OH firmy Remmers). Również szczątkowo zachowane zaprawy wzmocnić hydrofilnym preparatem krzemoorganicznym, co powinno zapewnić dobrą ich przyczepność do cegieł.;
- delikatnego oczyszczenia metodami mechanicznymi (np. gumkami o drobnej granulacji).

Ponieważ portal znajduje się we wnętrzu proponuje się nie uzupełniać ubytków w ceglach i spoinach, aby nie zatraciły swojego oryginalnego wyglądu.

KRATA W PORTALU, OKNACH STUDZIENEK PIWNICY W ELEWACJI FRONTOWEJ ORAZ KRATY W OKNACH PARTERU TYLNEJ ELEWACJI

Należy:

- z powierzchni w sposób mechaniczny dokładnie usunąć farby i produkty korozji;
- zabezpieczyć powierzchnię preparatem antykorozyjnym (np. 10% alkoholowym roztworem taniny);
- pomalować najlepszej jakości czarną, matową farbą do metalu (np. Hammerite).

OBLACHOWANIA

Należy wykonać nowe rynny, rury spustowe, obróbki blacharskie murków, ogniomurów, gzymsów i kominów. Wymienić wszystkie parapety. Proponowany materiał to miedź lub patynowana blacha cynkowo-tytanowa.

Uwaga: konkretny materiał podano w sytuacjach, gdzie doświadczenie konserwatorski wskazuje na najtrafniejszy ich wybór do konkretnej sytuacji.

5.4 BADANIA SKŁADU ZAPRAW, BADANIA WARSTWY MALARSKIEJ PRÓB POBRANYCH Z ELEWACJI PAŁACU

Do badań otrzymano 3 próby tynku z elewacji pałacu dla przeprowadzenia badań składu i określenia ilości warstw farby elewacyjnej.

Miejsca pobrania prób

- Próbka 1: tynk z warstwą malarską, girlanda
Próbka 2: dwuwarstwowy tynk z warstwą malarską, parter, boniowanie
Próbka3a: tynk z warstwą malarską, 1 piętro, powierzchnia gładka

Metodyka pomiarów

Badania składu tynków wykonano metodą wytrawiania w roztworze kwasu solnego, masa próbek wynosiła ok. 4 g, oznaczono ją z dokładnością do 0,0001g. Po wydzieleniu części nierozpuszczalnych w kwasie oraz ilościowym określeniu frakcji pelitowej (poniżej 0,1mm) wypełniacz poddano badaniom w świetle odbitym mikroskopu stereoskopowego.

Próbkę nr 2 rozdzielono na warstwę spodnią (2s) i warstwę wierzchnią (2w)

Wyniki badań

Przybliżony skład tynków

Opis makroskopowy tynków, przebieg reakcji z HCl, stan materiału po zakończeniu reakcji przedstawia tabela 1.

Przybliżony, masowy skład zaprawy podano w tabeli 2.

Tabela 1. Opis makroskopowy tynku

numer próby	opis makroskopowy	reakcja z 2M HCl	
		intensywność	stan zaprawy
1	zaprawa barwy szarej, niebyt mocna	intensywna z wydzieleniem CO ₂	próba zachowuje kształt
2s	zaprawa barwy szarej, bardzo mocna	bardzo słaba reakcja	próba pozostaje w całości
2w	zaprawa barwy jasnoszarej, dość mocna	intensywna z wydzieleniem CO ₂	próba zachowuje kształt
3a	zaprawa barwy szarej, dość mocna	intensywna reakcja z wydzieleniem CO ₂	próba zachowuje kształt

Tabela 2. Przybliżony, masowy skład tynku

nr próbki	spoiwo	% ilość części nierozpuszczalnych w HCl			% ilość węglanów	stosunek spoiwa do wypełniacza	główny składnik wypełniacza	inne składniki
		razem	w tym					
			frakcja pelitowa	kruszywo kwarcowe				
1	cementowo-wapienne	71,4*	17,2	54,2	28,6	1:2	kwarc o różnej wielkości ziaren i różnym stopniu obtoczenia	tłuczone szkło, macerał drewniany, glaukonit, materiały ilaste
2s	cementowo-wapienne	75,4	5,4	70,0	24,6	1:2,3	kwarc o różnej wielkości ziaren i różnym stopniu obtoczenia	skalenie, niezidentyfikowane minerały ciemne, glaukonit, okruchy skał obcych, macerał drewniany, tłuczone szkło, białe mat. ilaste
2w	cementowo-wapienne	68,4	6,6	61,8	31,6	1:1,6	kwarc o różnej wielkości ziaren z przewagą średnioziarnis tego, dobrze obtoczony	skalenie, glaukonit, niezidentyfikowane minerały ciemne, macerał drewniany, okruchy ceramiczne, białe mat. ilaste
3a	cementowo-wapienne	71,7	4,7	67,0	28,3	1:2	kwarc o bardzo zróżnicowanej wielkości ziaren i różnym stopniu obtoczenia	skalenie, niezidentyfikowane minerały ciemne, glaukonit, mika, białe mat. ilaste, włókna roślinne

* próbka o masie 0,1044g z warstwą malarską

Skład zapraw w poszczególnych próbach nie różni się znacząco, jedynie spodnia warstwa próby nr 1 zawiera więcej cementu niż wierzchnia (bardzo słaba reakcja z HCl). Można stwierdzić, że tynki w partii boniowania wykonano na spoiwie cementowo-wapiennym. Jako kruszywa użyto nieodsiewanego piasku. Stosunek spoiwa do wypełniacza oszacowano na 1:6 do 1:2,3. W wypełniaczu piaskowym stwierdzono oprócz kwarcu i towarzyszących w złożu produktów wietrzenia skał (skalenie, glaukonit, niezidentyfikowane minerały ciemne, okruchy skał) także obecność okruchów ceramicznych, szkła, macerału roślinnego oraz białych materiałów ilastych (związanych z obecnością cementu w zaprawach).

Wynik analizy tynku z girlandy należy traktować jedynie orientacyjnie ze względu na bardzo małą masę próbki, skład tej zaprawy nie różni się znacząco od pozostałych zapraw.

Analiza stratygraficzna

W obu próbkach wykonano przekrój przez wierzchnie warstwy. Stwierdzono, że bezpośrednio na powierzchni tynku znajduje się ugrzewa warstwa malarska.

Stratygrafię przedstawiono na rysunkach.

Próbka 1

Próbka 3a

